

YURTTAŞLIĞI YENİDEN DÜŐŐNMEK: EKOLOĞİK YURTTAŞLIK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Rethinking Citizenship: An Assessment of the Ecological Citizenship

Kadriye OKUDAN DERNEK** & Gülşah TIRIŐ***

Özet

1970'lerde sanayileşmenin yaratmış olduğu ekolojik krize karşı çözümler üretebilmek adına ekolojik bilinç oluşturulması yönünde yeni fikirler ortaya çıkmaya başladı. O yıllardan günümüze kadar gelen süreç içinde ekolojik krizin boyutu büyük ölçüde artmıştır. Ekolojik problemleri çözmek için kısa vadeli ve yerel ölçekli çözümlerden ziyade bütüncül bakış açısına sahip olmak büyük önem taşımaktadır. Bütüncül bakış açısı yeni bir yurttaşlık anlayışı fikrinin yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır. Günümüzde ekolojik yurttaşlık yaklaşımı demokratik toplumlarda ekolojik sorunların çözümü için gerekli olan ekolojik bilincin oluşmasında en önemli yaklaşımlardan biri olarak tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, literatürde yer alan "Ekolojik Yurttaşlık" fikrine ilişkin tartışmaları inceleyerek bir sınıflandırma yapmak ve yurttaşlığın ekolojik boyutunun krize hangi yönleri ile çözüm olabileceğini irdelemektir. Bu amaçla ekolojik yurttaşlık, kamusal alan, özel alan, devlet, sivil toplum gibi yurttaş pratiklerini anlatan temel kavramlar ile ilişkilendirilerek, liberal ve radikal olmak üzere iki farklı perspektif üzerinden tartışılmıştır. Bu çalışma özelinde yapılan liberal ve radikal ayrımı, literatürde yer alan yurttaşlık fikirlerine devletin dâhil edilip edilmemesi noktasında belirginleşmektedir. Liberal ekolojik yurttaşlık anlayışı kapitalist sistem içinde yurttaşın dönüşümünü savunurken, radikal anlayış, devletsiz bir toplumda ekolojik yurttaşlık anlayışını ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Ekolojik Kriz,
Ekolojik Yurttaşlık,
Yurttaşlık

JEL Kodları:

Q54, Q58, Z18

Abstract

During the 1970s people were thinking that industrialization would bring an ecologic crisis and therefore, they came up with the idea of creating an ecologic awareness and consciousness within the society to find solutions against such a crisis. The severity of ecological crises has greatly increased. It is more important to have a holistic approach in order to solve ecological problems rather than embracing short-term and local scaled approaches. This sort of a holistic approach therefore requires contemplating a new idea of citizenship. In this sense, the ecological citizenship approach can be regarded as one of the best ways of increasing ecological awareness in democratic societies. This study aims to provide an overview of the definition of and debates over ecological citizenship and to classify the definition of ecological citizenship. For this purpose, ecological citizenship definitions were examined based on citizenship concepts like public and special sphere, state, civil society, and these definitions were classified liberal and radical ecological citizenship. Definitions of liberal ecological citizenship assert transformations of citizenship in the capitalist system but radical ecological citizenship definitions argue for ecological citizenship in a stateless society.

Keywords:

Ecological Crisis,
Ecological
Citizenship,
Citizenship.

JEL Codes:

Q54, Q58, Z18

* Bu makale Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalı Yüksek Lisans Programında tamamlanan "Ekolojinin Siyasallaşması ve Ekolojik Yurttaşlık" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, okudan@akdeniz.edu.tr, ORCID:0000-0001-5541-3126

*** Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, gulsahiris7@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7725-7179

1. Giriş

Ekolojik kriz, sanayi devriminden bu yana etkileri giderek artan ve birçok boyuta sahip olan bir meseledir. İklim değişikliği, küresel ısınma, kirlilik ve afetler gibi olumsuz ekolojik değişimlerin toplumsal, ekonomik ve politik etkilerini birçok ülke farklı biçimlerde deneyimlemiştir. Bu krizin derinleşmesindeki temel sorumluluğun insanlara ait olduğu bilim insanlarının yaptığı çalışmalarla kanıtlanmıştır. Devletler de bu sorumlulukları kabul ederek, 1970’li yıllarda başlayan devletlerarası görüşmeler ile birlikte krizin çözümüne ilişkin tartışmalar yürütmektedirler. Krizin çok boyutlu olması çözümün de çok boyutlu olmak zorunda olduğunun bir göstergesidir. Bu çalışmada krizin çözümüne ilişkin boyutlardan biri olan “yurttaşlık” faktörü ele alınacaktır. Yeni yurttaşlık tartışmaları içinde yer alan “ekolojik yurttaşlık” fikrine ilişkin tanımlamalar çalışmanın temel konusudur. Bu çalışmanın amacı ekolojik yurttaşlık tanımlamaları arasındaki temel farklılıkları inceleyerek bir sınıflandırma yapmaktır. Bununla birlikte ekolojik yurttaşlık fikrinin, ekolojik krizin çözümü noktasında ne boyutta etkili olabileceği, yapılan ayrımlarla birlikte incelenerek literatüre katkı yapmak amaçlanmıştır.

Makalenin ilk bölümünde yurttaşlığın tarihsel dönüşümleri ele alınarak, yeni yurttaşlık tartışmalarına giden süreç incelenmiştir. Birçok farklı tanımlamalara sahip olan “yurttaşlık” kavramı, tarihsel süreç içinde yaşanan krizlerin izlerini taşımakta ve toplumsal dönüşümün de bir yansımını vermektedir. Yurttaşlığın bu değişim sürecini incelemek, “ekolojik yurttaşlık” anlayışının hangi dönüşümleri geçirdiğini ve hangi krizlere işaret ettiğini tarihsel bir izlek üzerinde görmek açısından önem taşımaktadır.

Makalenin ikinci bölümünde ekolojik krizin boyutuna ve ekolojinin siyasallaşma sürecine değinilmektedir. Ekolojik krizin boyutu ve siyasallaşma süreci, ekolojik yurttaşlık tanımının neden gerekli olduğunu görmek için bir kapı aralayacaktır. Doğal kaynakların hızla tüketilmesi ve bu aşırı tüketime bağlı olarak ortaya çıkan kirlilik, ekosistemlerin doğal çevrimlerinin bozulmasına yol açmıştır. Gezegenin kirliliği soğurabilecek kapasitesinin aşılması ile birlikte doğal denge bozulmuş ve tüm canlı hayatı bu bozulmadan etkilenmiştir. Doğal dengenin bozulmasında en fazla paya sahip olan fosil yakıt kullanımına hala devam edilmesi ve buna bağlı olarak küresel ısınmanın artması, biyolojik çeşitliliğin önemli ölçüde azalması, toprakta ve dolayısıyla gıdada yaşanan bozulma ile birlikte sorumlu yurttaşlık anlayışının azalması, ekolojik krizin tüm etkileri ile sarmalandığımızı kanıtlar niteliktedir. Bu etkilerin karşısında duran ve 1968'deki toplumsal hareketler ile eklemlenen ekolojik hareket, ekolojik krizi tüm gerçekliği ile birlikte geniş bir yelpazede tartışmanın ve buna yönelik çözümler üretmenin zorunluluğunu dile getirmiş, hükümetlere çözümler konusunda sivil bir baskı uygulamıştır. Devletlerarası görüşmelerde ekolojik hareketin yaratmış olduğu bu sivil karşı duruş, alınan kararların birçoğunda önemli etkiler yaratmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde literatürde yer alan ekolojik yurttaşlık tartışmaları ele alınmıştır. Bu çalışma özelinde ekolojik yurttaşlığa ilişkin bu teorik tartışmalar, liberal ve radikal ayrımı üzerine oturtulmuştur. Liberal ve radikal ayrımın yapılmasındaki en önemli husus, literatürde yer alan tartışmaların, ekolojik krizin çözümüne devleti dahil edip etmemeleri noktasında belirginleşmektedir. Liberal ekolojik yurttaşlık fikirlerinde devletin ve yurttaşın ekolojik bir dönüşümü ele alınırken, radikal ekolojik yurttaşlık fikirlerinde devletsiz bir toplum tahayyülü ile ekolojik ilkelere sahip bir yurttaş tanımı yapılmaktadır. Her iki yaklaşımdaki yurttaşlık tanımının yapısı kamusal-özel ayrımı, sivil toplum, devlet ve müzakere gibi yurttaşlık

pratiklerini içeren teorik temeller üzerinden Şekillenmiştir. Ekolojik yurttaşlık, yurttaşlığa ilişkin talepler ile ekolojik talepleri kapsayan, insan-doğa ilişkisini sorumluluk ve adalet fikirleri ile yoğuran bir yurttaşlık anlayışıdır. Ekolojik yurttaşlığa ilişkin fikirler liberal teoriler içinde iki ayırım üzerinden Şekillenmektedir. Bu ayrımlar yurttaşlık kavramının geçmişinden itibaren gelen liberal ve cumhuriyetçi gelenek üzerinde Şekillenmiştir. Hak temelli olarak yaklaşan ‘‘evreci yurttaşlık’’ yaklaşımı, çevreye karşı olan sorumlulukları yurttaşın inisiyatifine bırakmaktadır. Hak temelli yaklaşımı dışlamayan fakat görev ve sorumluluk yaklaşımını da öne süren ‘‘ekolojik yurttaşlık’’ kavramı ise cumhuriyetçi gelenekte yer alan ‘‘aktif yurttaş’’ anlayışına vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada ‘‘liberal ekolojik yurttaşlık fikirleri’’ başlığı altında cumhuriyetçi geleneğe yakın olan fikirler irdelenmiştir. Bu fikirlerin karşısında konumlandırılan, eko-anarşist ve anarko komünist teorilerde yer alan yurttaşlık tanımları ‘‘radikal ekolojik yurttaşlık’’ başlığı altında incelenmiştir. Bu fikirlerin radikal olarak değerlendirilmesindeki en önemli nokta devletsiz ekolojik bir toplum tahayyülünde bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Ekolojik yurttaşlığa ilişkin literatürde genel olarak liberal yaklaşımlar arasındaki ayırma ilişkin tartışmalar yer almaktadır. Bu alışma özelinde 18. yüzyıldan itibaren radikal olarak nitelendirilen teorilerdeki yurttaşlık tanımlamaları ile liberal yaklaşımlar karşılaştırılmıştır.

2. Yurttaşlığın Tarihsel Gelişimi

Yurttaşlık kavramı tarihsel süreç içinde çok farklı anlamları içerecek biçimde tanımlanmıştır. Antik dönemden bugüne kadar gelen tanımlamalar, her bir dönemdeki toplumsal ve ekonomik değişimleri içeren nitelikler taşımaktadır. Yurttaşlık tanımlamaları toplumsal sistemlerin yapısı, inançlar, gelenekler gibi birçok olguya göre değişiklikler göstermektedir. Örneğin bir statü olarak yurttaşlık, bireyin devlet ile ya da siyasal bir topluluk ile kurduğu bağı ifade etmektedir. Bu bağ bireye, yesi olduğu devlete/topluluğa karşı sorumlulukları yklemele birlikte, bireyin devlet/topluluk karşısında sahip olduğu hak ve özgürlükleri sağlamaktadır. Birey bu bağ ile birlikte demokratik sistemler içinde siyasi eylemde bulunabilen bir özneye dönüşmektedir. Demokratik olmayan sistemlerde ise yurttaş, siyasi bir nesne olarak görülmektedir (Brubaker, 2008, s. 62).

Yurttaşlık literatüründe tartışılan farklı teorik tanımlamaların temeli Antik Yunan'da yer alan, doğrudan demokrasi anlayışı ile *Polise* katılabilen yurttaşlık anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Belirli bir toprak parçası üzerinde kurulan, siyasal düşüncenin ortaya çıktığı politik bir alan olan Yunan kent devleti *Polis*, ekonomik, askeri ve hatta dini anlamları da içeren bir kamusal mekndi. Dolayısıyla *Polisteki* yurttaşlık, politika ve sosyal yaşantının i içe geçtiği ve kamusal meknı oluşturduğu organik bir bütünün tanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bütünde yurttaşları birbirine bağlayan en önemli unsur ise gvenlikti. Bir aradalığın getirmiş olduğu güvenlik hissiyatı, *Polis* içinde yurttaşlık bağını güçlendiren en önemli unsurlardan biriydi. Kölelikten ve barbarların getireceği tehlikeden korku duyan insanlar için bir erdem olarak görülen ‘‘iyilik ve iyi insan olma’’ yurttaşlık statüsü ile eşdeğer dşnlmekteydi. İyi insan olabilmenin yolu iyi bir yurttaş olmaktan geçmekteydi. Bu iyiliğe ilişkin görüş aynı zamanda Aristocu siyaset anlayışının da bir yansımasını göstermektedir. Aristo, siyaseti insanın ve toplumun iyiliği, mutluluğu ve huzuru için bir etkinlik olarak görmektedir (Eker, 2016, s. 36; Yalnkaya, 2013a, s. 45). Bookchin, Aristocu anlayıştaki bu yurttaş erdemine vurgu yaparak *Poliste* yer alan ‘‘*paidea*’’ okullarını ele almaktadır. *Paidea* okulunda bireyler politik ve kişisel eğitimler olarak hem yurttaş sorumluluklarını hem de birey olarak alması gereken

sorumlulukları öğrenmekteydi. Bu eğitimleri alan yurttaşlar *Ekklesia* adlı meclislerde toplanırlar ve politik karar alma süreçlerinde yer alırlardı (Bookchin, 2014, s. 114). Yurttaşlık *Poliste* yaşayanlar için sadece politika oluşturma sürecine katılma anlamı taşıymıyordu. Onlar için yurttaşlık hem politikaya katılma hem de yaşam alanına dâhil olarak bir aradallığın parçası olabilme anlamında hayati bir önem taşımaktaydı.

Roma'da yurttaşlık imparatorluğun meşruiyetini güçlendiren bir değer olarak görülmekteydi. Sömürgelerin kurulmasıyla birlikte imparatorluğa bağlılığını gösteren herkes Roma yurttaşı olabiliyordu. Dolayısıyla yurttaşlık nüfusun çoğalmasıyla birlikte bu çokluğun bir güç olarak görülmesi anlamını taşımaktaydı. Roma'da yurttaşlar, yasalara uymakla yükümlüydü ve hukuka dayalı bir yönetimin belirlediği yasaların sınırları içinde özgürlük, mülke sahiplik, evlenme, katılım, vasiyet ve diğer hizmetleri talep edebilmek gibi haklara sahiplerdi (Gibbon, 2019, s. 55). Roma'daki toplumsal yapı özellikle cumhuriyet sonrası dönemde üçe ayrılmaktadır. İlk katmanda köleler yer alırken ikinci katmanda yurttaşlık hakları olmayan sığıntılar yer almaktadır. Üçüncü katmanda ise yurttaşlar bulunmaktadır. Yurttaşlar da kendi aralarında Patriciler (aristokratlar) ve Plebler (halk) olarak ayrılmaktadırlar (Şenel, 2014, s. 203). Bu keskin ayırım Roma'da iç savaşların başlamasına sebep olmuş ve süreç anayasal değişikliklere kadar gitmiştir. Roma'daki yurttaşlık anlayışı politik yaşama katılım, hak ve özgürlükler gibi anlamlardan ziyade imparatorluğun gücünü gösteren bir kitle olarak görülmekteydi.

Ortaçağ'da yurttaşlık, kralın tebaası olarak sınırlanmaktansa, yurttaşlık statüsü ile şehir devletinin bir üyesi olarak özgürleşebilmek, şehir devletinin bir parçası olmak gibi anlamlar taşımaktaydı. Dolayısıyla Ortaçağ'da yurttaşlık, devlette olmasa da kent ve kasabada ayrıcalıklı bir statü niteliği taşımaktaydı (Heater, 2007, s. 68). Bu dönemde kilise ve kral arasında yaşanan çatışma ve burjuvazinin söz sahibi olma isteği, yurttaşlığın dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Rönesans ile birlikte yargı, hukuk sistemi ve yönetim gibi konularda bağımsız hale gelen devletlerde yurttaşlar, kamusal pratiklerle birlikte siyasetin bir öznesi haline gelmişler ve yönetimde söz sahibi olmuşlardı. Çünkü artık kentler, bireylerin yurttaş olarak politik yaşama katılabilmelerinin önünü açan bir mücadele alanı haline gelmişti (Yalçınkaya, 2013b, s. 291). Bu kentlerde ise kralların otoriteleri giderek zayıflamış ve bu durum feodalitenin yıkılışına neden olurken, cumhuriyet rejimlerinin kurulabilmesinin önünü açmıştır. Artık yurttaşlık tarihsel bir anlam kazanmaya başlamış ve modern toplumların inşa sürecinin önemli bir unsuru haline gelmiştir.

Ortaçağ'da yaşanan dönüşüm Fransız Devrimi ile birlikte yeni bir süreci başlatmış ve yurttaşlık tanımı da bu süreçle paralel olarak değişmiştir. Fransız Devrimi'nin bir sonucu olarak ulusçuluk kavramının ortaya çıkması bu değişim temel nedenlerindedir. Rousseau ve Sieyes'in yazılarından etkilenen devrimciler, 1789'da Kral XVI. Louis'e karşı ayaklanmışlardı. Rousseau yazılarında daha çok “genel irade” üzerinde durmuş ve iktidarın genel iradeye uygun olarak hareket etmesi gerektiğini savunmuştu. Rousseau'nun bu fikirlerinden yola çıkılarak, devrimin temeli genel iradeye dayandırılmış ve genel iradenin oluşumu da “yurttaşlık” anlayışı ile şekillenmişti (Ağaoğulları, 2010, s. 230). 18. yy'da yurttaşlık, Rousseau'cu düşüncenin de etkisiyle ulusa aidiyeti sağlayan bir kimlik olarak görülmüş, din ve kimliklerin üzerinde yer alan bir nitelik olarak topluma yerleştirilmeye çalışılmıştı. Yurttaşlık, bu kapsayıcı niteliği ile birlikte toplumu şekillendiren ve dönüştüren bir unsur haline gelmişti. Jakoben düşünce yerleştirmeye çalıştığı bu yurttaşlık anlayışı ile etnik ve politik ayrışmayı çözmek istiyordu. Bu çözümünün modern dönemdeki yansımaları ulus devletlerde yurttaşlığa yüklenen “ulusa hizmet”

anlayışında görmekteyiz. Ulus devletler meşruluğunu bu anlayışa ve yurttaşlığın getirmiş olduğu bir aradalık ilişkisine dayandırmaktadır. Bu bir aradalık ile birlikte yurttaşların hak ve görevlerinin yanında siyasal katılım hakları da öne çıkmaya başlamıştır. Yurttaşlık demokratik yönetimin hem temel unsuru hem de sonucu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Eker, 2016, s. 37). Artık yurttaşlık kamusal alana ve sivil toplum alanına sirayet edebilen, politik bir özne olarak görünür hale gelmiştir. Bu anlamıyla cumhuriyetçi yurttaşlık tanımlamalarında geçen “aktif yurttaş”, siyaset alanının ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda özetlenen tarihsel süreç içerisinde şekillenen yurttaşlık kavramı, bugün liberal ve cumhuriyetçi geleneğin inşa ettiği anlamlar üzerinden tanımlanmaktadır. Yurttaşlık tanımlamaları ile ilgili olan bu iki ayırımın ortaya çıkmasının sebebi hak ve ödevlerden hangisini idealleştirdikleri ile ilgilidir.

18. yüzyılda gelişen ve dayanağını sözleşmeci kuramdan alan liberal gelenekte yurttaşlık, birey ve toplum arasındaki bir bağ olarak ele alınmaktadır. Burada bireyin, yurttaş bağı ile bağlı olduğu devlet ya da topluluk içindeki hakları ve yükümlülükleri ne çıkmakta ve en önemli değer olarak bireyin özgürlüğü ve özerkliği vurgulanmaktadır. Liberal yurttaşlık anlayışında, yurttaşların zgr bir biçimde, rasyonel temellere dayanan tercihlerde bulunabileceği kabul ile hareket edilmektedir (stel, 1999, s. 60). Liberaller devletin, yurttaşın hizmetinde olması gerektiğini ve bu sebeple yurttaşın, sivil, siyasal ve sosyal haklarını korumakla yükümlü olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte liberalizmin felsefesine uygun olarak birey, bireyin özerkliği ve bireyin tercihlerinin öncelikli olmasına dayanan bir yurttaşlık tanımı yapmaktadırlar. Dolayısıyla eşitlik ve hakların evrenselliği, hakların ve özgürlüklerin güvence altına alınması gibi ilkeler ön plandadır. Liberal anlayışta yurttaşlık bir sözleşmeye dayanmakta ve bu sözleşmede belirtilen dev ve görevleri dışında yurttaşın hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu anlayışta yurttaşların hakları, görevlerden önce gelmekte ve hoşgörü en önemli yurttaş erdemi olarak görülmektedir. Bununla birlikte kamusal hayata katılım yurttaşın kendi inisiyatifine bırakılmaktadır (Heater, 2007, s. 14; Oldfield, 2008, s. 93).

Cumhuriyeti gelenek ise Antik Yunan, Roma ve İtalyan şehir devletleri uygulamalarına dayanan yurttaşlık anlayışından temellerini alır ve odağına insanın siyasi doğasını koyar. Cumhuriyetçiler yurttaşlığı aktif bir üyelik üzerinden temellendirerek, siyasal bir görev olarak tanımlamaktadırlar. İktidar kamusal alanı belirler ve yurttaşlar da bu alanın aktif katılımcıları olarak kendi alanlarındaki siyasaları belirleme hakkına sahiptirler. Dolayısıyla bir aradalık bağını kuran yurttaşlık aynı zamanda kamusalığı doğurmaktadır (Feldblum, 1999, s. 72). Cumhuriyeti yurttaşlık geleneği, topluluk temelli bir anlayışı vurgulamakta, yurttaşlık pratiğine önem vermekte ve yurttaşlık görevlerini yerine getirme sorumluluğunu önemsemektedir. Ortak fayda, paylaşım ve dayanışma yurttaşların kamusal alanda yer almasını sağlayan en önemli değer olarak görülmektedir (Habermas, 2004, s. 152). Bununla birlikte cumhuriyetçi gelenekte, politik katılım ve yurttaş erdemi, iyi ve aktif yurttaşlar olabilmenin temel koşullarındandır. Bu erdem, özgürlüğü, eşitliği ve dayanışmayı gerektiren, aktif yurttaş olabilmenin önünü açan bir niteliklidir (Kartal, 2016, s. 65). Dolayısıyla cumhuriyetçi anlayışta her yurttaş birbirine karşı sorumludur ve toplumsallık bu sorumluluk üzerine inşa edilmiştir.

Liberal ve cumhuriyetçi geleneklerin üzerine inşa edilen ve daha ayrıntılı bir analiz yapan Marshall’ın yurttaşlığa ilişkin tarihsel çalışması, yurttaşlık literatüründeki tartışmalara yeni bir boyut getirmişti. Marshall, 1950 yılında yaptığı tarihsel nitelikteki çalışmasında eşitlik ve yurttaşlık arasındaki örüntüleri incelemektedir. Bunu yaparken üç soruya yanıt aradığını söyler.

Bu soruların ilkinde yurttaşlık kurumu ile eşitlik anlayışının, sınıfsal eşitsizlikle uyuşup uyuşmadığını sorgular. Marshall’a göre yurttaşlık, topluma tam bir üyelik gerektirir ve bu üyeliğin getirdiği haklar ve görevler de eşit bir nitelik taşımaktadır. Yurttaşlık kurumunun bu anlamıyla sınıfsal eşitsizliği meşrulaştırdığını savunur. İkinci sorusu ise temel eşitliğin, serbest piyasa kurallarını ihlal etmeden sağlanıp sağlanamayacağına ilişkindir. Marshall bunun imkânsız olduğunu söyler ve piyasa kurallarının ihlal edilmemesi gerektiğini vurgular. Ona göre piyasanın düzgün işleyebilmesinin koşulu, bütün yurttaşların sorumluluklarını yerine getirmelerine bağlıdır. Marshall piyasa sistemini, kapitalist sistemin ve demokrasinin arasındaki çatışmayı esnekletirebilen bir unsur olarak görmektedir. Üçüncü sorusu ise hakları öncelikli olarak gören bir anlayışın, modern yurttaşlık anlayışı açısından zorunlu olup olmadığını sorgular. Hakların öncelikli olduğu bir anlayışta, toplumsal eşitliğin gerçekleşmesindeki itici unsuru bulmaya çalışır. Marshall bu itici gücü, modern bir güç olarak değerlendirdiği, “sosyal yurttaşlık” ifadesi ile ele almaktadır (Marshall, 2006, s. 6). Bu tarihsel çalışmasında Marshall, yurttaşlığın üç ayrı boyutunu ele alarak, 18. ve 20. yüzyıllar arasındaki Britanya’nın sosyal refah politikalarını inceler. İlk boyutta “sivil haklar” olarak adlandırdığı 18. yüzyıl İngiliz Devrimi ve Reform Yasası dönemini ele almıştır. Sivil haklar mülkiyet, düşünce, inanç özgürlüğü, bireysel özgürlükler ve adalet hakkı gibi temel hak ve özgürlükleri içermektedir. Marshall sivil haklar ile bireyin hukuki statüsünün yükseldiğini savunmaktadır. İkinci boyut olarak karşımıza “siyasal haklar” çıkmaktadır. Siyasal karar alma süreçlerine katılım, seçme ve seçilme özgürlüğü ile ilişkilendirilen siyasal hakların ortaya çıkışı 19. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. Üçüncü boyutta ise “sosyal hakları” ele almaktadır. 20. yüzyıla gelindiğinde sosyal haklar ortaya çıkmış, refah devleti politikaları gündeme gelmiş ve bu kapsamda eğitim, sağlık, işsizlik, emeklilik gibi haklar ve özgürlükler tartışmaya açılmıştır (Çebi, 2008; Marshall, 2006, s. 14; Turner, 2008, s. 110).

20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Marshall’ın sosyal haklar boyutu ile ele aldığı yurttaşlığa ilişkin tartışmalar giderek çeşitlenmeye başlamıştı. Bu tartışmalar temsili demokrasi anlayışının, yurttaşı temsil etmekten çok bir elit yönetimi oluşturduğu ve yurttaşın politik karar alma süreçlerine katılımının zayıflatıldığı noktasında yoğunlaşmıştı (Alkan, 2018, s. 27). 1980’lerden sonra dünyanın değişen siyasi konjonktürüne baktığımızda, neoliberal politikaların yaratmış olduğu eşitsizlikler ve bireyin asgari yaşam koşullarında giderek artan olumsuzluklar, yurttaşlık teorilerinin yeni boyutlarla beraber tekrar tartışılmasını zorunlu kılmıştır. Üstelik bu yeni boyutlar sadece ulusal sınırlar içinde kalmayıp, küresel düzeyde tüm dünyayı etkileyen sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse tüm ülkelerde baş gösteren adalet, eşitlik, toplumsal cinsiyet, ırkçılık, çevre ve sağlık sorunları, temsili demokrasilerin meşruiyet krizine girmesini tetiklemiş ve dünya genelinde bir toplumsal hareketlilik oluşmaya başlamıştır. Bu toplumsal hareketlere karşı oluşturulan müdahaleler ise yurttaşlık anlayışında var olan kolektif kimliği zayıflatmaya yöneliktir (Eker, 2016, s. 40; Kymlicka, 2004, s. 396). Bu kolektif kimliğe yönelik müdahaleler bireyin giderek pasif yurttaşlara dönüşmesine sebep olmaktadır. Fakat tüm bunlara rağmen küreselleşmenin getirmiş olduğu diğer yenilikler ile yurttaşlar kendi kamusal hayatlarını kurmaya devam etmektedirler. Küreselleşme süreci hem siyasi olarak hem de ekonomik olarak sınırlar üzerinde büyük bir geçişkenlik sağlamaktadır. Artık ulus devletlerin işlevleri giderek aşınmış ve küresel sürecin bir getirisi olarak ulus devletlerin, uluslararası siyasetin bir parçası olmaktan başka bir alternatifi kalmamıştır. Bu süreç ile birlikte yurttaşlık, ulus devlet içindeki hukuksal ve siyasal anlamlarından arınarak farklı aidiyetleri, yeni konumları ve duyarlılıkları kendine ekleyerek, yeni bir sivilleşme sürecine girmiştir (Üstel, 1999, s. 13).

Dolayısıyla tüm bu süreçle birlikte hem yurttaşlık kavramında hem de küresel meselelerin çözümünde bir "yeniden düzenlemeye" gereksinim duyulmaktadır (Poggi, 2011, s. 51). Bu gereksinimin önemli göstergelerinden biri de toplumsal hareketlerin değişen talepleri ile ilgilidir. Sassen'e göre, küreselleşme karşıtı hareketler, LGBTİ+ hareketleri ve ekolojik hareketler gibi yeni talepler etrafında bir araya gelen kitleler, ulus-devlet yurttaşlığının, ulustan arınarak, ulus ötesi bir konuma geçtiğinin somut bir göstergesidir. Bu ulus ötesi konumda yurttaşın etkinliği ve siyasi görünürlüğü daha yüksektir (Sassen, 2002, s. 286). Purcell ise yurttaşlığın ulus-devletle olan ilişkisinin zayıfladığını vurgulayarak bunun altında yatan üç faktörden bahseder. İlk faktör yeni örgütlenme biçimlerinin kendi içlerinde yaratmış oldukları topluluk algılayışının, ulusal çaptaki hegemonik yurttaşlık anlayışına bir alternatif oluşturmasıdır. İkinci faktör ise buna bağlı olarak şekillenmektedir; yurttaşlık ile ulus-devlet arasındaki bağ giderek sorgulanmaya açık bir hale gelmekte ve yurttaşlık yeniden örgütlenmektedir. Üçüncü faktör ise yurttaşlığın ulustan arındırılarak yeniden konumlandırılmasıdır (Purcell, 2003, s. 566). Bu sorgulamalar ile birlikte uluslararası alanın bir unsuru haline gelen yurttaşlık kavramının yeni anlayışlarının önünü açılmış ve yeni yurttaşlık biçimleri gündeme gelmiştir. Bu biçimler daha çok küresel politik anlamda ele alınmış ve kozmopolit yurttaş, çoğul yurttaş, diasporik yurttaş, global yurttaş, radikal demokratik yurttaşlık ve ekolojik yurttaşlık gibi kavramlarla tartışılmaya başlanmıştır (Kaya, 2006, s. 98).

Yurttaşlığın her bir yeni tanımlamasına baktığımızda ekonomik, sosyal ve politik krizlerin yansımalarını görmek mümkündür. Bu krizlere eklenen, giderek derinleşen ve etkilerini ekonomik, sosyal ve politik boyutlarda da gösteren bir diğer kriz ise ekolojik krizdir. Üstelik ekolojik kriz küresel bir niteliğe sahip olan ve uluslarüstü çözüm gerektiren bir meseledir. Öyle ki devletler 1970'li yıllardan günümüze kadar, bu krize bir çözüm bulmak niyetiyle bir araya gelmektedirler. Sadece devletler değil, birçok çevre kuruluşu, ekolojik sorunların çözülmesi konusunda çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Fakat bu faaliyetlerde yurttaşların çözümlere yeterince entegre edilmediği stratejilerin benimsendiği görülmektedir. Çevresel kuruluşlar, ekolojik sorunlara ilişkin konularda "gönüllülük, yardım, üyelik aidatı ve dilekçe imzaları" üzerine kurulu stratejiler uygularken, devletler mevzuat taslakları, ek maddeler gibi uzmanlık isteyen süreçler ile yurttaşları pasifleştirerek çevreye ilişkin kararlardan uzaklaştırmaktadırlar. Dolayısıyla küresel bir sorun olan ekolojik sorunlar karşısında demokrasiye ve dolayısıyla yurttaşlığa ilişkin bir krizin olduğunu söylemek mümkündür (Faber ve McCarthy, 2003, s. 57). Ekolojik yurttaşlık fikri de bu iki krizin geçmişten bugüne getirdiği birçok sorunu kapsayan geniş bir tanım çerçevesine oturtulmaktadır. Yurttaşlığın yeni formlarından biri olarak ifade edilen ekolojik yurttaşlık fikri, temsili demokrasilerin yaşadığı krizlerin karşısında önerilen "müzakereci demokrasi" anlayışını savunmakta, "devlet dışı alan" olarak ele aldığı sivil toplum anlayışı ile yurttaşın hareket alanını genişletmekte ve ekolojik sorunlara yaklaşımı "gönüllülük" esasından çok "topluma, yeryüzüne ve insan-dışı tüm canlılığa" karşı bir sorumluluk olarak ele almaktadır. Dolayısıyla ekolojik yurttaşlık fikri, yurttaşlık kavramının tarihsel süreçte geçirdiği tüm dönüşümleri taşıyan ve bununla birlikte yurttaşlığa ilişkin yeni tartışmalara ekolojik ilkeleri de içeren yeni cevaplar sunmaktadır.

Ekolojik krize bir çözüm olarak gösterilen "ekolojik yurttaşlık" tanımlamalarına geçmeden önce, ekolojik krizin doğuşuna ve güncel durumuna kısaca bakmak önemlidir. Bu kısa bakış, ekolojik perspektife sahip yurttaşlık anlayışının neden gerekli olduğunu görebilmek adına önem taşımaktadır.

3. Ekolojik Kriz ve Ekolojinin Siyasallaşması

1400’lü yıllarda Avrupa’da kapitalizmin doğuşu ile birlikte Avrupalıların, Asya ve Afrika kıtalarına doğru genişlemeye başlayan sömürgeci yayılımı, burada yaşayan toplumlarda bir dönüşüm yaratmıştı. Sömürgeci anlayışın bir sonucu olarak elde edilen artı-değerin, yerli halka bırakılmadan alınması ile hem ekonomik hem de toplumsal bir dönüşüm başlamış ve bu dönüşüm sancılı, yoksulluk getiren ve doğal alanların tahrip olmasına sebep olan bir süreç halini almıştı. 16. yüzyılda başlayan ve 18. yüzyıla kadar gelen süreçte sömürgecilik sistemi, Kuzey ve Güney Amerika’dan getirilen mısır, patates ve fasulye gibi gıdalarla birlikte önce Avrupa’da, sonra da tüm dünyada tarımı dönüştürmüş ve bu dönüşüm, kapitalist sistemin gittikçe vahşi kapitalizme evrilmesinin temel sebebi olan sanayi devrimi sürecinin yolunu hazırlamıştır (Foster, 2002). Sanayi devrimi ile birlikte kâr oranını artırma arzusu da yükselmiş ve bu arzu maliyetleri düşük tutma yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır. Sanayileşmenin bu sürecinden şimdiye kadar gelinen zaman diliminde, maliyetleri azaltmak için fosil yakıt kullanımı artırılmış ve bu durum, canlı hayatını ve gezegeni geri dönüşü olmayan bir yola itmiştir. Bugünkü tabloya bakıldığında fosil yakıt kullanımı, gezegenin kaynaklarını ‘sınırsız’ olarak görmek, aşırı tüketim ve bu tüketimin getirdiği olumsuz sonuçlar iklim krizini gittikçe derinleştirmektedir (Köse, 2018, s. 57).

Var oluşundan bugüne beş büyük yok oluşa tanıklık eden dünya, yeni bir yok oluş tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu yok oluş insanın kendi eliyle başlattığı ve giderek hızlandırdığı sancılı bir sürece işaret etmektedir. İnsan eliyle başlayan bu yok oluşa “Antroposen Çağ” adını veren Paul Crutzen, insan faaliyetleri sebebiyle gittikçe kötüleşen gezegenin, diğer beş yok oluşta¹ yaşanan değişimlerde olduğu gibi büyük bir kırılma yaşayacağını ifade etmektedir (Kolbert, 2014, s. 132). Sanayi Devriminden bugüne kadar hep sınırsız olarak görülen ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmayan kaynaklar hızla tükenme noktasına gelmektedir. Gezegenin sınırları olduğunu ve bu sınırlara yaklaşmanın bir uçurumun kenarında durmak kadar büyük riskler içerdiğini vurgulayan, dünya sistemi alanında öncü sayılan pek çok bilim insanının katkı verdiği 2009 yılında yapılan kapsamlı çalışmada “gezegensel sınırlar (planetary boundaries)” kavramı tanımlanmıştır. Bu çalışmada holistik yaklaşım gözetilerek dokuz kritik/riskli sınır belirlenmiştir. Bu sınırlar iklim değişikliği, okyanus asitlenmesi, stratosferdeki ozon eksilmesi, azot ve fosfor kirliliği, tatlı su tüketimi, kimyasal kirlilik, hava kirliliği, toprak kullanımındaki değişiklikler, biyoçeşitlilikteki azalma olarak sınıflandırılmıştır. Bugünkü duruma baktığımızda ise sayılan bu dokuz sınırdan bazılarında belirtilen oranlar aşılmış durumdadır (Rockström ve Klum, 2015, s. 67). Ciddi bir oranda aşılma ve aşılıma hızla devam eden ilk sınır iklim değişikliğidir. Karbondioksit (CO₂) salımı, iklim değişikliğine sebep olan en önemli etmenlerden biridir. CO₂ salımında yaşanan bu artışın en önemli sebebi endüstri ve enerji üretiminin artışıyla birlikte bu sektörlerde yoğun olarak kullanılan fosil yakıtlar gösterilmektedir. Devletlerarası konferanslarda fosil yakıtların iklim değişikliğinde büyük bir paya sahip olduğu kabul edilmiş ve fosil yakıtların bırakılması noktasında bir takım sözler verilmişti. Bugün bakıldığında CO₂ salımının artışına sebep olan fosil yakıt kullanımının aşamalı olarak bırakılması ile ilgili devletlerarası anlaşmalarda söz verilen sorumlulukların yerine

¹ Dünya var oluşundan itibaren tüm canlılığı neredeyse yok olma sınırına getiren beş büyük kitlesel yok oluş yaşamıştır. Bu yok oluşlar kronolojik sırası ile şöyledir: Ordovisyen Dönem yok oluşu, Devoniyen Dönem yok oluşu, Permian Dönem yok oluşu, Triyas-Jura Dönemi yok oluşu ve Kretase Dönemi yok oluşu (Kolbert, 2014).

getirilmediği görülmektedir. Öyle ki 350 ppm² seviyesinin altında olması ve bu seviyeyi aşmaması gereken CO₂ salımı bugün 412 ppm³ seviyesindedir. Aşılmış olan bu sınır kirlilikleri artırmakta, ekosistemleri etkilemekte ve biyoçeşitliliği azaltmaktadır. World Wide Fund for Nature'nin (WWF) 2014'te yayınladığı "Yaşayan Gezegen Raporuna" göre, biyolojik çeşitlilik son 40 yılda %52 oranında azalmıştır (World Wide Fund for Nature [WWF], 2014). Bununla beraber 2018 yılında dünyanın çeşitli yerlerinde başlayan orman yangınları ve 2019 yılının sonlarında Avustralya'da hektarlarca ormanın yanmasının ardından, önemli oranda bir biyoçeşitlilik kaybı yaşanmıştır. Diğer sınırların her birinde Rockström'un deyişi ile dünyanın "uçurumdan atlamak üzere" olduğu çeşitli bilimsel veriler ışığında gösterilmektedir.

Fosil yakıt kullanımı ilişkin istatistikleri inceleyerek, petrol kullanımı ile ilgili çarpıcı bir projeksiyonu sunan Bill McKibben yaşanan krizin boyutunu şöyle ifade etmektedir: "Asya'nın petrol aılığını gidermek bir yana, şimdiki durumu koruyabilmek için 2030 yılına kadar dört tane daha Suudi Arabistan bulmamız gerekecektir" (McKibben, 2011, s. 29). Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere, petrole olan bağımlılığın azalmak yerine giderek arttığını söylemek mümkündür. 1993 yılında imzalanan Kyoto Protokolü'den bugüne kadar yapılan tüm anlaşmalarda karbon salımında azaltım ve uyum sözleri verilmiş fakat bu hedeflere ulaşılamamıştır. Daha yakın bir tarihte, 2015 yılında yapılan Paris Anlaşması'nda devletler, fosil yakıtın azaltılmasını tartışmaya devam etmişler ve 2020 yılı itibariyle ulaşılması hedeflenen azaltımı yine gerçekleştirememişlerdir. Bu durumun yanı sıra 1973 yılında yaşanan petrol krizinden bugüne gelişen teknoloji ve artan tüketimle birlikte enerjiye duyulan ihtiyaç artmış ve petrol rezervlerinin bunu karşılayamayacak kadar az olması sebebiyle yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim başlamıştır. Özellikle biyoyakıt yönelimler karşımıza bir başka küresel sorun olan açlığı çıkarmaktadır. Biyoyakıt mısırın fermentasyonu ile elde edilen etanol ile üretilmektedir. Bunu üretmek için hektarlarca mısır ve diğer yağlı tahılların üretilmesi, açlık ile mücadele eden ülkeler düşünüldüğünde adaletsizliğin boyutu da bir başka sorun olarak karşımıza çıkar. Bunun yanı sıra toprağın sadece bu ürünlerin yetiştirilmesi için kullanılması hem zararlıların artmasına sebep olmakta hem de daha geniş arazilerde üretim yapmak için ormanlar yok edilmektedir (Tokar, 2014, s. 48). Elde edilen tüm mahsulün sadece yakıt sektörü için kullanılması, gezegen tahribatının yanında insan sağlığının da göz ardı edildiğini kanıtlar niteliktedir. Gıda ve Tarım rgt'nün (FAO) 2019 yılı raporuna göre 2019 yılında 821 milyon insan gıdaya erişememekte ve açlık ile mücadele etmektedir. Yaklaşık olarak 2 milyar insan da yanlış beslenmekte ve buna bağlı olarak gelişen ve bir sağlık sorunu olan obezite giderek artmaktadır. Bir buçuk milyon ocuk açlık sebebiyle, açlığın yol açtığı hastalıklara yakalanmakta ve hayatlarını kaybetmektedir. Bu iki durum arasındaki çelişki, küresel politikalarındaki adaletsiz ve dengesiz durumu kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte gıda fiyatlarında özellikle 2007-2008 mali krizi ile başlayan artış ve tarımda yaşanan ekonomik sıkıntılar ülkeleri gıda güvencesi konusunda riskli karar almaya itmektedir (Gıda ve Tarım rgt [FAO], 2019).

Ekolojik krizin gıda üzerinde yaratmış olduğu etki birçok boyuta sahiptir. Tarımda yaşanan endüstriyel dönüşüm ile birlikte monokültür üretime geçiş, çiftçinin mlkszleştirilerek büyük şirketlerin altında çalışan ücretli işçilere dönüşmesi sürecini getirmiştir (Shiva, 2006, s. 7). Biyoteknolojinin kullanılmasıyla birlikte tohumda başlayan, büyük ve maksimum kâr odaklı

² Parts per million. Milyonda bir (Güney vd., 2016. s. 301).

³ "Carbon Dioxide" Global Climate Change Vital Signs of the Planet. erişim tarihi: 30.08.2020
<https://climate.nasa.gov/vital-signs/carbon-dioxide/>

dönüşümler, krizin ekonomi politliğini de ortaya çıkarmaktadır (Reyhan, 2010, s. 94). Bu süreçteki işleyiş ulusal ekonomiler içinde değil, küresel sermaye sistemine uygun olarak transnasyonal şirketler eliyle yürütülmektedir. Transnasyonal şirketler biyoteknolojiyi kullanarak en kısa sürede en çok üretimi yapmayı, bu yolla kâr elde etmeyi ve kendisine yeni kâr alanları açmayı hedeflemektedirler (Boratav, 2004, s. 27). Paris Anlaşması ile gıdanın üretim ve dağıtım sisteminde yaşanan sorunlar "gıda güvenliği" başlığı ile ifade edilmiş, fakat bu başlık altında, tarımda yaşanan olumsuz dönüşüm ve biyoteknolojik uygulamaların yarattığı etkilere değinilmemiştir (Conferences Of Parties 21 [COP21], 2015). Anlaşmanın bugünkü durumuna baktığımızda ise iklim krizine ilişkin olarak alınan kararların tamamına yakını sadece retorikte kalmış, devletler iklim krizi için harekete geçmemiştir. Krizin derinleşmesine sebep olan tüm bu işleyişe, bilim insanlarının ve toplumun önemli bir kısmında karşı duruşlar olmuş ve krizin önlenmesi için birçok çağrıda bulunulmuştur. Bugün bu işleyişin durdurulmasına ilişkin olarak devletleri harekete geçirmeye zorlayan ekolojik hareket 1970'lerden itibaren ekolojik talepleri dile getirmiş ve yarattığı sivil baskıyla birlikte birçok kararın alınmasında etkili olmuştur.

Literatürde ekolojik hareketlerin 1960'larla birlikte ortaya çıktığı ve 1980'lerde yükseldiği ifade edilmektedir. Ancak bu hareketlerin ortaya çıkışını Endüstri Devriminin başlangıç dönemine kadar götürmek mümkündür. O dönemlerde de sanayileşmenin yarattığı ekolojik etkiler, toplumsal ve sınıfsal etkilerle birlikte tartışılmıştır. Karl Marx, kapitalist sistemin ve endüstriyelleşmenin getirdiği tarımsal dönüşümle birlikte nüfusun merkezlerde toplanması sonucu oluşan durumu “metabolik yarık” olarak tanımlamaktadır (Foster, 2015, s. 16). 1800'lerde yaşamış olan coğrafyacı Élisée Reclus ise insan-doğa ilişkisinin bozulmasına dikkat çekerek, insanın “doğaya yabancılaşması” sürecini anlatmaktadır. Ona göre kapitalist sistem ile birlikte hızlanan endüstriyelleşme, doğaya yabancılaşma sürecini de hızlandırmış ve insan-doğa ilişkisinin bozulmasına sebep olmuştur ve insanların bu yabancılaşma hali ile mücadele etmesi gerekmektedir (Clark ve Martin, 2016, s. 26). İkinci Dünya Savaşı sonrasında ciddi boyutlarda tahrip edilen yeryüzü ile ilgili olarak ekolojik kaygılar içeren hareketlenmeler başlamış ve takip eden yıllar boyunca çok çeşitli yayınlar ile dünyanın ve insanlığın bir krizin içinde olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde, iklimde meydana gelen olumsuz değişikliklerin gittikçe görünür hale gelmesiyle birlikte bilim insanları da harekete geçmiş ve *Sessiz Bahar*, *Nüfus Bombası*, *Büyümenin Sınırları* gibi yayınlar ile ekolojik harekete ivme kazandırmışlardır (Önder, 2003, s. 100). Bu dönem aynı zamanda 1968 toplumsal hareketlerinin neredeyse tüm dünyada yükseldiği ve bir toplumsal değişimin başladığı zamana denk gelmekteydi. Dolayısıyla 1968 gençlik hareketlerinin de etkisi ile ekolojik hareket de filizlenmiş, nükleer karşıtlığı, savaş karşıtlığı ve barış hareketleri gibi nitelikleri de bünyesine alan bir harekete dönüşmüştür. Ekolojik hareketle birlikte ortaya çıkan Friends of the Earth, Greenpeace ve Almanya'da yurttaş inisiyatifleri gibi sivil toplum örgütlenmeleri, politika oluşturma süreçlerinde devletlere baskı oluşturmaya başlamıştır. Ekolojik hareketin yaratmış olduğu bu politik etkiyle birlikte birçok ülkede ekoloji odaklı partiler kurulmuştur. İngiltere'de Ekoloji Partisi, Almanya'da Yeşiller Partisi, İsviçre Yeşilleri ve Belçika Yeşilleri ekoloji odaklı partilerin ilk örnekleridir (Göktolga, 2013, s. 131; Önder, 2003, s. 110). Bu sivil örgütlenmelerin ekolojik taleplerinin muhatabı devletlerdir. Dolayısıyla küresel bir sorun olan iklim krizinin çözümünde birçok aktörün bulunmasının yanında, en önemli aktörü devletlerdir. İlki 1972'de yapılan ve günümüze kadar devam eden Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferanslarında iklim değişikliği ile ilgili çeşitli kararlar alınmış, alınan kararların

uygulanması ve krizin etkilerinin azaltılması noktasında devletler kritik bir düğüm noktası olarak görülmüştür. Fakat uluslararası anlaşmalarda devletler, sorumluluk almak adına anlaşmaları imzalasalar bile uygulama noktasında aynı adımı atmamaktadırlar (Giddens, 2013, s. 15).

Küresel bir sorun olan iklim değişikliğine karşı 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ile başlayan süreci, 1995'te yapılan ilk Taraflar Konferansı (COP1) takip etmiş, 1997'de yapılan üçüncü taraflar konferansından sonra Kyoto Protokolü kabul edilmiştir. Kyoto Protokolü 2005'te yürürlüğe girmiş ve taraf ülkelere emisyon azaltım yükümlülükleri getirmiştir. Protokolde yer alan azaltım hedeflerine ulaşamadığı için 2012 yılında yapılan bir değişiklik ile süre 2020 yılına uzatılmışsa da devletler emisyon azaltımlarında başarısız olmuşlardır (Mazlum, 2019, s. 7). Kyoto'dan sonraki sürecin ilerleyişini belirleyecek olan Paris Anlaşması ise 2015 yılında 196 ülkenin katılımı ile kabul edilmiş ve bu anlaşmada 2100 yılına kadar dünyanın ortalama ısısının 1.5°C ile sınırlandırılması hedeflenmişti. Paris Anlaşmasının bir diğer önemli gündemi sosyal adaletsizliğin bir yansıması olan iklim adaleti olgusunu içermesidir. Buna göre tarihsel sorumlulukları da vurgulanarak en çok karbon salınımı yapmış olan Çin, ABD ve AB ülkelerinin daha çok yükümlülük altına girmesi gerektiği tartışılmıştır. Ancak Trump hükümetinin anlaşmadan çekilmesi ve ülkelere karbon salımları için herhangi bir yasal bağlayıcılığın ya da cezai yaptırımın bulunmaması, anlaşmanın sadece kâğıt üzerinde kaldığını göstermektedir (Kaya, 2017, s. 89). 2019 yılında Madrid'de yapılan son COP25 toplantısında, Paris Anlaşması'nda belirlenen hedeflerin çok uzağında kaldığı ve hızlı hareket edilmezse krizin geri dönülmez zararlara yol açacağı belirtilmiştir.

Uluslararası alanda iklim değişikliğine karşı ortak hareket etmek için gerçekleştirilen bu konferansların aktörleri sadece devletler değildir. Devletler ile birlikte çeşitli sivil toplum örgütleri, krizin asıl üreticileri olan şirketler ve sermaye diğer aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aktörlerin "krizin asıl üreticileri" olarak değerlendirilmelerinin sebebi, Endüstri Devrimi'nden bu yana var olan "büyüme" arzusundan kaynaklanmaktadır. Yaşanan ekonomik ve ekolojik krizlere rağmen BM toplantılarında yer alan "sürdürülebilirlik" kavramı, çevresel sürdürülebilirlik kavramından ziyade ekonomik sürdürülebilirlik ve kalkınma olarak ele alınmaktadır. Fakat büyümeyle birlikte artan tüketim, maliyetleri düşürme amacıyla daha düşük ekonomiye sahip ülkelerde ekolojik prensipleri dikkate almaksızın yapılan üretimler ve bu ülkelerde yaratılan kirlilik, küresel sisteme ayak uydurabilmeyi sağlayacak teknolojiler, fosil yakıta bağımlılık gibi sayılabilecek birçok unsur hem ekolojik hem de ekonomik krizi derinleştirmektedir (Kovel, 2017, s. 115). Uluslararası yapılan çeşitli konferanslarda alınan "çevreci" kararlara baktığımızda karşımıza yeşil ödemeler, emisyon üst sınırı ve ticaretine bağlı olan karbon piyasaları, vergiler, sübvansiyonlar gibi onarıcı ve önleyici olmaktan uzak uygulamalar çıkmaktadır (Gorz, 1995). Tamamen piyasa odaklı olarak üretilen çözümlerin, çevre dostu algısı ile ayrı bir piyasa alanı yaratması ve birbirleri ile rekabet etmeleri, sistem içerisinde sorunun çok fazla ihtilaflar içerdiğini ve çözüme giden yolun zorluklar içerdiğini kanıtlamaktadır. Büyümenin hala fosil yakıtlarla ilişkilendirildiği bu piyasa sisteminde hem bu ihtilaflar artacak hem de iklim adaletsizliği giderek ciddi bir boyuta ulaşacaktır (Çoban, 2018a, s. 34). İklim adaleti, Küresel Kuzey ülkeleri ile Küresel Güney ülkeleri arasındaki ekonomik adaletsizliğin, ekolojik ve toplumsal boyutunu gösteren bir kavramdır. Dünyanın en büyük ekonomilerinin yer aldığı Küresel Kuzey ülkeleri, geçmişten bu yana, Küresel Güney ülkelerinin doğal kaynakları ile zenginleşmiş, maliyetlerini azaltmak için kendi ülke sınırları

içerisinde kirletici etkiler yaratan üretimleri, Küresel Güney ülkelerinde gerçekleştirmişlerdir. Üretim faaliyetlerinin yapıldığı yerlerde, bölgenin ekosisteminde bozulmalar meydana gelmekte, yerel halk çok düşük maliyetler ile üretim faaliyetlerinde çalışmakta ve halk sağlığında ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Doyle ve Chaturvedi, 2011, s. 7). Dolayısıyla bölgede iklim değişikliğinin etkileri hem ekonomik hem de üretimlerin neden olduğu ekolojik etkiler ile birlikte hissedilmektedir. Bu noktada iklim adaleti kavramı, Küresel Kuzey ülkelerinin, Küresel Güney ülkelerine olan “ekolojik borcunu” ifade etmek için kullanılır. Ekolojik borç kavramı yalnızca Küresel Kuzey'in, Küresel Güney'e olan borcunu ifade etmez, aynı zamanda mevcut neslin gelecek nesillere karşı olan borcunu, tüm insanlığın insan-dışı canlılığa olan borcunu da ifade eden etik bir perspektif içermektedir (Tokar, 2014, s. 107). İklim adaleti, ekolojik borç ve etik kavramları sorumluluk anlayışının genişletilmesi noktasında birleşmektedir. Yurttaş sorumluluğunun ekolojik ilkeleri ve ekolojik etiği içerecek biçimde genişletilmesiyle birlikte iklim adaletsizliğine ilişkin sorunlar çözüme kavuşabilecektir (Jonas, 1984, s. 7).

Kapitalist sistem içerisinde ekolojik krizin çözümüne ilişkin teorik tartışmalar sistemin içinde barındırdığı çelişkilerden bağımsız düşünülememektedir. Sermaye, şirketler ve devletlerin yer aldığı bu sistemde ulus-devletler her ne kadar işlevlerini pek çok noktada yitirmiş olsalar da hala ayakta dururlar. Dolayısıyla bugünün perspektifi ile bakıldığında, krize yönelik politikaların oluşturulması ve yürütülmesi noktasında devletler hala en önemli aktörler olarak görülmektedir. Ekolojik krizin yarattığı etkileri azaltabilmek ve krizi derinleştirmeyecek bir yaşam inşa etmek için yeni teknolojik dönüşümler ya da piyasa odaklı yöntemler değil, mevcut toplumsal ilişkilerin dönüştürülmesi ve ekoloji odaklı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Foster ve Magdoff, 2014, s. 157). Bu toplumsal ilişkilerin dönüşümü noktasında karşımıza devletlerin meşruluğunu sağlayan ve temel aktörü olan “yurttaşlık” çıkmaktadır.

4. Ekolojik Yurttaşlık

Ekolojik yurttaşlık tanımlamaları yukarıda belirtilmiş olan tartışmalar ile birlikte şekillenen bir yurttaşlık perspektifi olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte birçok yenilik ile yaşam daha da kolaylaştırılarak konforlu bir hale getirilmiştir. Fakat bu konfor ile birlikte insan doğaya ve giderek toplumsal olana yabancılaşmıştır (Bauman, 2012, s. 27). Küreselleşmenin getirdiği yenilikler ile birlikte toplumsal olana yabancılaşma halinin karşısında duran ve kendiliğinden gelişen birçok alternatif yurttaş hareketi bulunmaktadır. Ekolojik yurttaşlık anlayışı da bu alternatiflerden birini oluşturabilecek bir niteliğe sahiptir. Alternatif bir yurttaşlık anlayışı sunan ekolojik yurttaşlık, küresel bir nitelik taşımakta ve küresel bir kriz olan ekolojik krizin karşısında, sadece yerel ve bölgesel ölçekte değil, küresel ölçekte de etkili olabilecek bir çözüm olarak ele alınmaktadır (Çoban, 2018b).

Ekolojik yurttaşlık, genel çerçevesi çizilen yurttaşlık tartışmalarına eklenenebilen ve yurttaşlık tartışmalardaki sorunları kapsayan bir perspektifi ekoloji odağı ile sunmaktadır. Bu perspektif, yurttaş etkinliğini vurgulayan, kapsayıcı bir yurttaşlık anlayışı ile toplumsal ilişkileri ortak bir mesele olan “doğa” üzerinde birbirine bağlayan bir çerçeve çizmektedir. Burada vurgulanan yurttaş etkinlikleri, devletin yurttaşlara verdikleri sorumlulukların ötesinde gelişen, topluluk örgütlenmelerinde ortaya çıkmaktadır. Çeşitli ekolojik topluluklar, gıda toplulukları, üretici ve tüketici kooperatifleri, doğa tahribatına neden olacak yapılara karşı bir araya gelen eylem grupları gibi topluluklarda sorumlu yurttaşlık anlayışı örneklerini görmek mümkündür.

Makalenin bu bölümünde, ekolojik yurttaşlık fikrine ilişkin teorik çalışmalar liberal ekolojik yurttaşlık ve radikal ekolojik yurttaşlık ayrımı ile incelenmiştir. Bu çalışma özelinde yapılan ayrımın temel sebebi ekolojik krizin çözümünde yer alması gereken aktörler ve bu aktörlere yüklenen görev ve sorumluluklar noktasında ortaya çıkmaktadır. Yapılan bu ayrım yurttaşlık kavramının geçmişten bugüne gelen farklı tanımlamalarına dayanmakta ve yurttaşlık kavramının tarihsel değişimlerinden izler taşımaktadır. Liberal ekolojik yurttaşlık anlayışında, liberalizmin çevresel problemlere karşı oluşturduğu mekanizmalar, yetersiz olması sebebiyle eleştirilmekte ve devletlerin ekolojik krizin çözümü noktasında yurttaşlara çeşitli yaptırımlar yoluyla sorumluluklar vermesi gerektiği savunulmaktadır. Bu anlayış yirminci yüzyılın sonlarına doğru yurttaşlık teorilerindeki tartışmalara paralel olarak şekillenmiştir ve buradaki fikirler de kendi içinde bir ayrıma gitmektedir. Liberal fikirlerdeki bu ayrım haklara ve karşılığı olmayan sorumluluklara odaklanan anlayışlar noktasında farklılaşmakta ve ekolojik yurttaşlığa ilişkin iki farklı anlayış sunmaktadır. Liberal yaklaşımdaki bu iki farklı anlayış, yurttaşlık kavramının tarihsel ayrımı olan liberal ve cumhuriyetçi geleneğin yansımasını sunmaktadır. Ekolojik yurttaşlık fikrinin cumhuriyetçi gelenekte yer alan yurttaşlık fikirleri ile uyumlu olduğu savunulmakta, çevresel yurttaşlık fikrinin de liberal gelenekle uyumlu olduğu düşünülmektedir (Hayward, 2006, s. 440). Çevresel yurttaşlığın yurttaşlık tartışmalarına çevre boyutu ekleyerek bütünlüklü olmayan bir çerçeve sunduğu da ileri sürülmektedir (Gerim, 2017, s. 168). Liberal yaklaşımda ekolojik yurttaşlık anlayışını benimseyen görüşler, ekolojik yurttaşlığın en iyi gelişebileceği alan olarak liberal demokratik toplumları görmektedirler. Bu yurttaşlık anlayışını geliştirmenin ilk yolunun eğitim sistemiyle birlikte topluma yerleştirilecek ekolojik bilinçten geçtiği savunulmaktadır. Bununla birlikte devletin normlar ve ekolojik eğitimler hususunda tarafsızlığı önemslenmektedir (Dobson, 2003, s. 143). Bu çalışmada liberal ekolojik yurttaşlık fikirlerinde yer alan ve cumhuriyetçi geleneğe yakın olan anlayışlar irdelenmiştir. Dolayısıyla çevresel yurttaşlık kavramından ziyade “ekolojik yurttaşlık” kavramı kullanılmaktadır. Liberal fikirlerin karşısında yer alan eko-anarşist ve anarko komünist ideolojilerin tahayyül ettiği yurttaşlık anlayışları radikal olarak sınıflandırılmıştır. Radikal ekolojik yurttaşlık fikirlerinde 18. Yüzyıldan itibaren oluşturulmuş, eko-anarşist ve anarko komünist ideolojiler ile şekillendirilmiş toplum tahayyülleri görülmektedir. Radikal ekolojik yurttaşlık yaklaşımında, yurttaş sorumluluklarını, yeryüzü üzerinde bir arada yaşamının getirdiği etik ve ekolojik sorumluluklar olarak görülmektedir. Bu sorumluluklar ekolojik ilkeler ile yaşayan devletsiz toplumun içinde kendiliğinden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra iki yaklaşımın arasındaki farklılıkları, insan-doğa ilişkisi diyalektiğinde, çevreci ve ekolojik yaklaşım ayrımında ve holistik bakış ile indirgemeci bakış arasındaki farklılıklarda görmek mümkündür.

4.1. Liberal Ekolojik Yurttaşlık

Liberal ekolojik yurttaşlık fikirleri, üçüncü kuşak haklar içerisinde tanımlanan, “çevre hakkı” kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Genel olarak baktığımızda bu hak, insan hakları çerçevesinden ele alınarak, yaşam hakkı, sağlık hakkı, çevreye saygı ve gelecek nesillerin haklarını korumak anlamlarını taşıyan, haklar ve görevler ekseninde tanımlanmaktadır (Kaboğlu, 1996, s. 76). Haklar ile ilgili olarak Steenbergen, Marshall'ın tarihi sınıflandırmasına atıfta bulunarak, medeni, siyasal ve sosyal haklara dördüncü bir boyut olarak ekolojik yurttaşlık fikrini eklemektedir. Ona göre çevresel problemlere küresel bir bakış sağlamanın yolu küresel bir ekolojik yurttaşlık anlayışının inşa edilmesinden geçmektedir (Steenbergen, 1994, s. 142).

Dobson ekolojik yurttaşlık fikrini diğer yurttaşlık tanımlamaları karşısında konumlandırır ve ekolojik yurttaşlığın tüm yurttaşlık teorileri üzerinde yıkıcı bir etkisinin olduğunu iddia etmektedir. Ona göre mevcut politikaların ve kurumların yeşil bir anlayışı benimsemesi, yurttaşın aktif olması yoluyla gerçekleşecek ve yurttaşlık anlayışındaki oluşacak bu dönüşüm, hem politikaların hem de kurumların çevresel bir dönüşümünü mümkün kılacaktır (Dobson, 1999, s. 48). Kurumların dönüşümüne ilişkin olarak Dobson ile aynı görüşte olan Carme Melo-Escrihuela, devletin ve yurttaşlığın yeşil bir dönüşümü için sivil toplumun oynayacağı rolü vurgulamaktadır. Sivil toplumun, devletlerin dönüşümü için yaratabileceği baskıyı önemser ve sivil alanda yer alan yurttaşları "ekolojik yurttaşlar" olarak tanımlar (Melo-Escrihuela, 2008, s. 116). John Barry ise "yeşil demokrasi" tanımı yapar ve bu demokrasi içindeki yurttaş edimleri olarak nitelendirdiği "sivil erdemler" kavramına değinir. Ona göre sivil erdemlere sahip olan yurttaşlar, gönüllü olarak ekolojik sorunların çözümüne katkıda bulunacaktır (Barry, 1996, s. 319). Dean, ekolojik krizin küresel bir sorun olduğunu vurgulayarak, yurttaşların mevcut haklarına ilişkin kaygılarına ekolojik kaygıların da eklendiğini ve bu kaygıların giderilmesinin yurttaşlığın yeşil bir anlayışı ile mümkün olduğunu savunur (Dean, 2001, s. 492). Bu kaygılara ekolojik bir perspektif eklenmesindeki temel sebep insan eliyle doğaya verilen zararın hem ekolojik hem de toplumsal bir boyut içermesinden kaynaklanmaktadır. Bu noktadan hareketle, insan eylemlerini yönlendirebilen ve hatta bazı eylemleri yasalar, yaptırımlar ve politikalar ile sınırlandırabilen "yurttaşlık" kavramına, ekolojik bir perspektif eklemek önem taşımaktadır. Ekolojik yurttaşlık adı verilen bu perspektifte yurttaşlık anlayışı kaynağını, haklar ve ödevlerden değil, "gerçek bir adalet ve doğaya saygı" olarak görülen erdemlerde bulmaktadır. Bu yurttaşlık anlayışındaki adalet ve sorumluluk, sadece insanları değil, yeryüzü üzerinde yaşayan tüm canlıları kapsayan ve gelecek nesiller için de bu sorumlulukları taşıyan bir anlayıştır (Dobson, 2007, s. 280). Ángel Valencia Sáiz bu kapsamı içeren bir tanım yapmaktadır. Sáiz ekolojik krizin bir küresel bir sorun olduğunu vurgulayarak, iklim değişikliği, ozon tabakası, küresel ısınma, gıda gibi küresel bir kriz içinde olan ekolojik unsurları "yeni küresel kamu malları (new global public goods)" olarak tanımlamıştır. Ona göre "yeni küresel kamu mallarını" korumak ve küresel bir ekolojik yurttaş tanımını bu çerçevede geliştirmek gerekmektedir (Sáiz, 2005, s. 164). Steenbergen de 1970'li yıllarda "küresel düşün, yerel davran" sloganının küresel ekolojik kriz için önemli bir nokta olduğunu ve ekolojik yurttaşlığın küresel ve kapsayıcı bir niteliği olması gerektiğini vurgulamaktadır (Steenbergen, 1994, s. 147).

Yeni bir yurttaşlık tanımından söz edildiğinde, yurttaş edimlerini anlamlandırabilmek ve bu yeni anlayışın dayandırıldığı teorik temelleri görebilmek adına kamusal alan ve özel alan kavramlarına ve bu yeni anlayışın, bu kavramlara yüklemiş olduğu anlamlara bakmak önemlidir. Yurttaşlık sadece yasal statüyle sınırlı değildir. Devletin, sivil toplumun, kamusal alanın ve hatta özel alanın oluşturduğu bir eksen de bu ilişkilerden doğrudan etkilenen unsurdur (Üstel, 1999, s. 80). Dolayısıyla yeni bir yurttaşlık anlayışı olarak değerlendirilen ekolojik yurttaşlık, yurttaşlık pratiklerini, kamusal alan/özel alanı ve demokratik katılım kavramlarını içermektedir. Ekolojik yurttaşlık anlayışında tüm bu kavramların ekolojik bir dönüşümünün zorunlu olduğu tartışılmaktadır. Fakat bu ekolojik dönüşümden önce sürdürülebilir çevresel dönüşüm için sosyal adaletin sağlanması önem arz etmektedir. Sosyal adaletin sağlanması için kamusal ve özel alanın, demokrasinin, toplumsal cinsiyetin yeniden tanımlanması ve demokrasinin de bu yeni tanımla birlikte gelişmesi gerekmektedir. Dobson, kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrımın siyasi anlamının yeniden müzakere edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre bu ayrım son derece serttir ve bu ayrımın yıkılması

zorunludur. Dobson'a göre özel alan, ekolojik yurttaşlık faaliyetlerinin yapılabilirdiği ve erdemlerinin öğrenildiği alandır. Bunu şöyle örneklendirir: birey özel alanda yere p atılmaması gerektiğini öğrenemez ve bu davranışı kamusal alanda gerçekleştirirse, bu yurttaş edimi kamusal alan içinde çevresel bir meseleye dönüşmektedir (Dobson, 1999, s. 52). John Barry'e göre özel alan, birincil tüketim alanıdır ve bu alanın demokratikleştirilmesi ile yeşil bir demokrasi anlayışı doğacaktır. Liberal ekolojik yurttaşlık fikirlerinde özel alanda öğrenilen ekolojik erdemler, kamusal alanda yer alan ekolojik adaletin bir temeli olarak görülmekte (Barry, 1996, s. 304) ve bu yolla iki alanın birbirini sürekli olarak beslediği savunulmaktadır (Dean, 2001, s. 495). Melo-Escrihuela da ekolojik erdemleri vurgulayarak, ekolojik yurttaşlıkta özel alanın yurttaş faaliyetleri için (geri dönüşüm, doğaya zarar veren ürünleri kullanmama, bu ürünleri üreten firmaları boykot etme gibi) bir politik alan olduğunun altını çizmekte ve özel alan-kamusal alan ayırımının karşısında durmaktadır (Melo-Escrihuela, 2008, s. 115).

Habermas burjuva sivil toplumunun ortaya çıkışı ile birlikte burjuva taleplerinin arttığını ve bu talepler dolayısıyla yeni bir kamusalılığın doğduğunu savunmaktadır (Habermas, 2004, s. 98). Bu yeni kamusal alan tanımı, bireylerin söylemsel bir iletişimde bulunarak, ortak meseleler ve ortak çıkarların tartışıldığı, ortak kararların alınabildiği ve devletin müdahalede bulunmadığı bir alan olarak ifade edilmektedir (Tekeli, Kahraman, Keyman ve Sarıbay, 1998, s. 34). Dobson, liberal ve cumhuriyetçi gelenekteki yurttaşlık anlayışlarını karşılaştırarak, cumhuriyetçi gelenekteki özelliklerin ekolojik yurttaşlık anlayışına uygun özellikler olduğunu vurgulamaktadır. Bu zellikler, Habermas'ın teorisindeki gibi, "ortak iyi" ve "aktif yurttaşlık" gibi kamusal alanın en temel vurgularını kapsamaktadır. Bu bağlamda baktığımızda "ortak iyi" evredir ve yurttaşlar ortak iyi için aktif edimlerde bulunmalıdırlar (Dobson, 2006, s. 217). Bu "ortak iyi" zerinde oluşturulacak müzakere ve sonunda elde edilecek olan konsensüs (Fraser, 2004, s. 106), yurttaşların ekolojik pespektifi ile sağlanacak ve ortak iyi olan doğaya ilişkin güçlü bir kamuoyu yaratabilecektir. Ortak iyideki vurguyu "dünya gezegeninin sakinleri" olarak ele alan ve ekolojik yurttaşlık anlayışının alansal bir ifade olmadığını vurgulayan Bell, doğaya ilişkin sorumluluklarımızı, "dünya gezegeninin sakinleri" olarak yerine getirmemiz gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte hem yerel hem de toplumsal olana ilişkin sorumluluklarımız da yerine getirilmelidir. Bell'e göre "dünya gezegeninin sakinleri" anlayışı ile yeni ve küresel bir sivil toplum anlayışı da doğabilecektir (Bell, 2005, s. 180). Bu yeni sivil toplum anlayışıyla birlikte "ortak iyi" etrafında toplanan yurttaşlar devletlere sivil bir baskı uygulayarak çevresel kararların alınmasında etkili olabileceklerdir.

Melo-Escrihuela sivil toplumu ele alırken Habermas'ın (2004, s. 52) "devlet dışı alan" nitelendirmesine atıfta bulunur ve hkmetlerin, bir sivil toplum olmadan, çevresel sürdürülebilirliği sağlayamayacaklarını savunmaktadır. Ona göre hkmetler bu durumun farkındadır ve evre yasaları, evre politikaları ve uygulamaları oluşturarak yeşil hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için hkmetler, yurttaşların kolektif bilincine ve çeşitli endüstriyel kurumlar ile şirketlerin daha bilinçli kampanyalarına ihtiyaç duymaktadır. Bu kampanyaların salt insan sağlığı üzerinden yürütülmesinin bir takım riskler⁴ barındırdığını ifade eden Melo-Escrihuela, bu sürecin denetiminde devlet dışı bir alan olan sivil toplumun en önemli aktör olduğunu vurgulamaktadır (Melo-Escrihuela, 2008, s. 124). John Dryzek sivil toplumu, örgütlenme ilişkileri ve baskı oluşturabilme kapasitesi bağlamında ele almakta ve

⁴ Bu riskleri ele alan ve eleştiren Bryan Tokar, "bilinçlendirme kampanyaları" adı altında yeni piyasa alanlarının yaratıldığını ve bu yollar ile yeni karlılık biçimlerinin ortaya çıktığını belirtmektedir (Tokar, 2014, s. 106).

devletin demokratikleşmesini sağlamanın bir yolu olarak, çevrecilerin sivil toplum çatısı altında örgütlenmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu örgütlenme biçimi ile yeşiller, devlete yeni talepler getirerek bir baskı oluşturacak ve bu yolla devletin de yeşil bir dönüşümü sağlanacaktır (Dryzek, Downes, Hunold, Schlosberg ve Hernes, 2003, s. 132).

Ekolojik meselelerin çözümü için oluşturulacak müzakerelere tüm yurttaşların ve diğer aktörlerin katılım sağlaması önemlidir. Bu demokratik anlayış "demokratik çevrecilik" olarak değerlendirilir ve "müzakereye dayanan yeşil bir demokrasi" biçimi olarak tanımlanmaktadır (Crane, Matten ve Moun, 2008, s. 384). Catherine Phillips, müzakereci modele ilişkin olan yaklaşımını eko-müzakere olarak adlandırır ve yeşil politikaya dâhil edilebilecek her söylemin, müzakereye de dâhil edilebileceği kapsamlı bir anlayışı savunmaktadır. Yeşil yurttaşlık olarak adlandırdığı bu yaklaşımında Phillips, eko-müzakere çerçevesini kullanarak, kamusal-özel ve insan-doğa gibi ikiliklerin ve ayrıca siyasal eylemin niteliğinin sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yöntem sayesinde doğaya zarar veren eski sistem, müzakere edilerek yeşil bir anlayış ile dönüştürülebilecektir (Phillips, 2005, s. 46). Barry de yeşil bir politikada, ekolojik meselelere ilişkin olarak müzakereci bir süreç önermektedir. Bu süreç içine yurttaşlar dahil edilerek, ekonomik sistemin, devletin ve kurumsal mekanizmaların yeşil bir dönüşümü için kapsamlı bir müzakere gerekmektedir. Barry'e göre müzakereci sürecin işleyişi şöyledir: katılımcıların her biri tekliflerini hazırlar ve birbirlerini ikna etmek için çalışırlar. Sürecin sonunda en iyi sonuçların, politikalarını dayandırdıkları argümanlar ayrıntılı bir biçimde ele alınır ve konsensusun sağlanması ile süreç sonlandırılır. Tüm süreç boyunca her aktör aktif bir katılım göstermelidir (Barry, 1996, s. 315).

Liberal ekolojik yurttaşlık fikirlerinin, liberal olarak sınıflandırılmasındaki temel sebep, sistemin değişiminden ziyade devletin yeşil bir dönüşümünü savunmalarından kaynaklanmaktadır. Liberal ekolojik yurttaşlık fikri, yurttaşlığın ekolojik bir perspektifinin yanı sıra devletlerin, demokrasinin ve kurumların da ekolojik bir dönüşümünü ele almaktadır. Tüm bu ekolojik dönüşümlerin, mevcut liberal demokrasi anlayışı ile gerçekleşmeyeceği ortaklaşılın noktalardan biridir (Tan Gülcan, 2018, s. 62). Bunun temel sebebi ise ekolojik meselelerin sadece yerel, bölgesel ya da ulusal bir nitelikte olmaması ve krizin küresel bir nitelik taşımasından kaynaklanmaktadır. Ekolojik yurttaşlık fikriyle birlikte liberal demokrasilerin dönüşmesi ve demokratikleştirilmesi fikri de ortaya atılmaktadır. Ekolojik felaketler sonucu meydana gelebilecek tahribatların tüm insanlığı etkileyebilecek bir nitelikte olması, herkesin çözüme ilişkin ortak sorumluluk almasını ve krize ilişkin kararlara katılım sağlamasını zorunlu kılmaktadır. Bu kararların alınması ise yukarıda ele alınan tanımlamalardaki ortak görüşte belirtildiği gibi etkili bir müzakere sürecine dayandırılmalıdır.

4.2. Radikal Ekolojik Yurttaşlık

Çalışmanın bu bölümünde ele alınan teorilerin "radikal" olarak sınıflandırılmasındaki en önemli husus devletsiz bir ekolojik toplum tahayyülü yapmalarından dolayı tercih edilmiştir. Bu başlık altındaki teorilerin radikal olarak nitelendirilmesindeki temel sebep, ele alınan teorilerin hem bir sistem eleştirisi yapmaları hem de toplumun topyekûn bir değişimini savunmalarındır. Ekolojik sorunlara ve doğaya yaklaşımları tahakküm, hiyerarşi, yerellik, sosyo-ekonomik eşitlik, bütüncül bir adalet ve yeni bir toplumsal yapı gibi olguların yeniden inşası üzerine şekillenmektedir. Radikal bir dönüşümü anlatan bu teoriler genel olarak eko-anarşist, anarko-komünist ve ütöpik sosyalist ideolojilere dayanmaktadır. Radikal teorilerde ekolojik

yurttaşlığın, insan ve dođa ilişkisinin yeniden kurgulanması sonucu kendiliğinden olduğunu, Bookchin'in "toplumsal ekoloji projesi" fıkırinde, Élisée Reclus'te "sosyal coğrafyasına içkin olan ekolojik ve anarşist toplum imgelemi" dūřıncesinde, Charles Fourier'in "Falanster" ismini verdiği komünlerinde ve Vandana Shiva'nın küreselleşme karşısında ekolojik bilinç yaratan "Yeryüzü Demokrasisinde" görmek mümkündür. Radikal teoriler ekolojik krize ilişkin olarak 18. yüzyıldan itibaren uyarılarda bulunmuş ve alınması gereken önlemlere ilişkin olarak bütüncül bir yaklaşım izlemişlerdir. Radikal teorilerin ekolojik krize yaklaşımı mekanik ve parçalı değil, holistik bir anlayışı içermektedir. Dođal dünya değişip dönüşen bir fenomen olarak ele alınır ve bu fenomen tüm ekosistemi kapsamaktadır (Bookchin, 2013b, s. 123).

Radikal yaklaşımda bir özne olarak doğa, insanlığın var oluşundan itibaren onunla diyalektik bir ilişki içinde olan aktif bir varlıktır (Clark ve Martin, 2016, s. 26). Murray Bookchin bu diyalektik ilişkiyi birinci doğa ve ikinci doğa ayrımları üzerinden anlatmaktadır. Birinci doğa insan dışı toplulukların bulunduğu ilksel doğadır ve insan biyolojik evrimini bu doğadan alarak, toplumsal evrim alanı olan ikinci doğayı oluşturur. Diyalektik bir perspektif ile bakıldığında birinci doğadan evrimleşerek ortaya çıkan ikinci doğanın evrimi hala sürmekte ve birinci doğa ile etkileşimi devam ederek birbirlerini dönüştürmektedirler. (Bookchin, 2013b, s. 49; Garrard, 2016, s. 52).

Fransız ütöpik sosyalist ve filozof Charles Fourier 1772-1837 yılları arasında yaşamış ve bu dönem içindeki ekolojik meselelere işaret ederek endüstriyalizmi reddetmiştir. Fourier kapitalist sisteme karşı çıkararak doğa ile bütünlük içinde özgür, komünal bir yaşamı savunmaktadır. Bugün baktığımızda ise işaret etmiş olduğu sorunlar ve bu sorunlara yönelik eleştirileri özellikle radikal ekoloji teorilerinde bir referans olmaya devam etmektedir (Hemmens, 2019, s. 46). Fourier'e göre insanlar doğaya en yakın olabilecek halde ve olabildiğince özgür yaşamalıdır. Doğaya karşı verilen hâkimiyet ya da üstünlük mücadelesi yersizdir. Fourier'de doğa, tutkuların çekim alanı ve bu tutkuların özgürleştirilebileceği yegâne alan olarak tanımlanmaktadır. Fourier endüstriyalizmin, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi bozduğunu ve bu ilişkinin ilk haline dönmek gerektiğini savunmaktadır (Uslu, 2015, s. 51). Bookchin'e göre Fourier'in falansterlerindeki önemli olan şey yaşama biçimine yönelik ilkeleridir. Bu ilkelerde dönemin Püriten değerlerinin reddedilişi ve daha çok öz-doyumu içeren, doğanın yasalarına uygun bir yaşam anlayışı bulunmaktadır (Bookchin, 2013c, s. 144). Fourier'de kamusal alana katılım, "katılımcı eyleyiş" olarak adlandırdığı hem ekonomik hem de arzuların özgür bırakıldığı sosyal bir alan olarak tanımlanmaktadır. Her bir falanjdaki nüfus en fazla 1620 kişi olmalıdır. Sayı artarsa hem katılımcılardaki farklılıklar azalır hem de arzu edilen etkin katılım sağlanamaz. Ona göre toplumsal işleyişteki tüm meselelere katılım önemlidir. Bununla birlikte falanjda yaşayanlar yerel üretim yaparlar ve feminist değerlere sahiptirler. Doğa ile uyum içinde olan eşitlikçi, hiyerarşik olmayan yapılanmaya sahip bir toplum ve aktif yurttaş katılımı falanjlardaki önemli değerlerdendir (ıvgın, 2011, s. 99).

1830-1905 yılları arasında yaşayan Fransız anarşist coğrafyacı Élisée Reclus, anarşist ve özgürlükçü fikirlerini ekolojik bir perspektifle ele almakta ve "sosyal coğrafya" terimini kullanmaktadır. Ona göre doğa, bilinçli bir varlıktır ve insan, doğa ile bütünleşerek tüm tahakküm biçimleri reddetmelidir. Reclus'e göre yurttaşların kamusal alana katılmaları ve doğaya ilişkin politik kararlarda söz söyleyebilmeleri, doğanın bilincinde olan bir yurttaşlık anlayışı için önem taşımaktadır. Geçmişte yaşanan doğa katliamlarını göz önünde bulundurarak, insanlığın doğa ile etik bir ilişki kurmasının önemini vurgulayan Reclus, kamusal alana aktif

katılım yoluyla yaratılacak bir ekolojik yurttaşlık bilincinin, inanın doğa ile bütünleşmesinde⁵ en etkili yol olarak görmektedir (Springer, 2018, s. 41). Reclus'e göre yurttaşlığa ilişkin eğitimler, yönetici sınıfların ve zenginlerin çıkarları için ortaya atılmış, temelinde eşitsizliği barındıran ve eşitsizliği normalleştiren bir niteliktedir. Ona göre yeryüzü ile özdeşleşmek ve tüm canlılık ile birlikte bir dayanışma ufku geliştirmek ekolojik toplumun temelidir ve bu aynı zamanda ekolojik toplum içindeki “sivil toplum anlayışının” bir yansımasıdır (Clark ve Martin, 2016, s. 198). Reclus evrensel bir görüş taşımaktadır ve ona göre yeryüzü tüm canlılığın anavatanıdır. İnsanların kendi ailelerine ve uluslarına duydukları sevgi ve şefkatin, tüm canlılığa yetebilecek kadar güçlü olduğuna inanır ve bu inancını ekolojik etik bir perspektifle anlatır (Springer, 2018, s. 42). Öyle ki Reclus bu sevgi ve şefkati kanıtlamak ve tahayyül ettiği toplumun yaşayış tarzını örneklemek adına "tüm canlılığı kucaklayan bir erdem olarak" ifade ettiği vegan beslenmeyi seçmiştir. Reclus'e göre insanlık doğaya verdiği zararlar için sorumluluklarını acilen üstlenmelidir. Bu sadece "doğaya saygı ve duyarlılık" gibi sığ düşüncüler ile değil, topyekün bir dönüşüm ve gerçek pratiklerle mümkün olacaktır. Ekolojik bir toplum için kurumların, devletin, toplumun ve ideolojinin tamamen dönüşmesi gerektiğini savunan Reclus, "sanayi ve ticari çıkarların" baskınlığının ortak bir mücadele ile yok edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Reclus, 2016, s. 15). Ona göre bu mücadeleye katılım ekolojik bir topluma uyum sağlamanın en önemli yoludur. Bu yol aynı zamanda ekonomik temelli eşitsizliklerin, sömürünün, baskının, ataerkil toplum yapısının, ırksal ve sınıfsal ayrımların yıkılarak ekolojik etik temeline dayanan bir toplumun oluşturulmasının da rotasını çizmektedir. İşte bu toplumda ortak bir mücadele ile yerküreyi etik temeller üzerine inşa eden yurttaşlar öz-gerçekleştirmelerini tamamlamış “gerçek yurttaşlar” olarak tanımlanmaktadır (Clark ve Martin, 2016, s. 77).

Bookchin de toplumsal bir eleştiri yaparak, doğa üzerinde insan eliyle yaratılan tahakkümü ortadan kaldıracak bir proje olarak "toplumsal ekoloji" yaklaşımını ele almaktadır. Toplumsal ekoloji projesi, insanın doğa üzerindeki tahakkümünün yanı sıra erkeğin kadın üzerinde ve devletin toplum üzerindeki tahakkümünü kaldırabilecek bir proje olarak görülmektedir (Bookchin, 2013c, s. 60). Bookchin'e göre ekolojik meselelerin çözümünde ilk olarak yapılması gereken insan-doğa ilişkisinin yeniden inşasıdır. İnsan-doğa ilişkisindeki temel kopuşun sebebi ise hiyerarşi ve tahakkümdür. Dolayısıyla öncelikli olarak hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerini kaldırmak gerekmektedir (Mutlu, 2008, s. 59). Ona göre kapitalist sistem maddi açıdan dayanıklıdır, fakat sistemin ekosferi daha fazla tahrip etmesi durumunda geri dönüşü olmayan bir sürece girileceği gerçeğini vurgulamaktadır. Bunun için sistemin tamamen değiştirilerek, yeni bir toplumsal anlayışın inşa edilmesi gerekmektedir (Bookchin, 2013b, s. 13). Bookchin ekolojik toplum projesine ilişkin görüşlerinde Antik Yunan'daki toplum yapısından ve yurttaşlık anlayışından etkilenmiştir. Antik Yunan'daki doğrudan demokrasi, halk meclislerinde politikaların ortak bir biçimde oluşturulması ve son derece esnek bir meclis yapı ve idaresi anlayışlarını toplumsal ekoloji projesine uyarlamıştır (Bookchin, 2013b, s. 42). Ekolojik toplum tahayyülünü organik toplumlar (ilk toplumlar) ile günümüz toplumlarını karşılaştırarak yapmaktadır. Bookchin'e göre kentler, ortak yaşam biçimlerinin sergilendiği,

⁵ Reclus'e göre doğa ile bütünleşme bir estetik içermelidir. Ona göre her toplumun doğa üzerindeki yaşam alanlarını inşa etme biçimleri, halkın ideallerini yansıtmaktadır. Toplum doğaya ve toplumsala ilişkin içinde bir güzellik duygusu barındırıyorsa doğaya bunu yansıtacaktır. Bunun aksi durum söz konusu ise yeryüzü üzerinde çok derin izler bırakan tahribatlar olacaktır. Reclus kendi yaşadığı dönem içinde ikinci durumun varlığına işaret ederek şöyle ifade eder: “...eğer insanlığın büyük bölümü günümüzdeki gibi hoyrat, bencil ve sığ bir yaşam sürdürmeye devam ederse, sefil izlerini yeryüzüne bırakması kaçınılmazdır...” (Clark ve Martin, 2016, s. 52).

bağımsız etik tabanlı alanlar olmaktan çıkıp tamamen kimliksizleştirilmiş pazar yerlerine dönüşmüştür. Bu dönüşümün insanları bireyselleşmeye itmesi sebebiyle yurttaşlık büyük bir çöküşe girmiştir. Ona göre bu çöküşten kurtulabilmek için organik toplumdaki “topluluk” anlayışı ile kolektif edimlerin ve karşılıklı bağımlılık ilişkisini içeren anlayışın yeniden canlandırılması gerekmektedir (Bookchin, 2014, s. 344). Bookchin, organik toplumların günümüz toplumlarına uyarlanması ile oluşacak olan yurttaş profilini ortak yaşama ve politikaya katılım anlamında "katılımcı" olan, güçlü bir kolektif içermesi anlamında “yurttaşlık anlayışına” sahip ve ekolojik-etik değerler ile sorumlulukları bilme anlamında “yurttaşlık bilgisine” sahip yurttaşlar olarak betimlemektedir (Mutlu, 2008, s. 64). Organik toplumların bulunduğu eski kentlerdeki sorumlu ve aktif yurttaşlık bilincinin öneminden bahseden Bookchin, tarıma dayalı toplumun dönüşümü ile birlikte büyük kentlerde yaşamaya başlayan yurttaşların giderek doğaya yabancılaştıklarını, kent ile kır arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel uçurumun arttığını ve yurttaşların pasifleştiklerini vurgular. Bookchin bu süreçte birlikte doğan ekolojik dengesizliğin çözümünü toplumsal ekoloji projesinde görmektedir. Bu proje "farklılaşma, bütünlük ve tamamlayıcılık" ilkeleri ile temellendirilen “özgürlükçü yerel yöneticilik” projesidir. Tüm kararlar yurttaş meclislerinde, geniş bir katılımı ile alınmakta ve kararların denetimini de yine yurttaşlar yapmaktadırlar. Politikalar yurttaş meclislerinde, yurttaşlar tarafından oluşturulmakta ve bu meclisler içinde yurttaşlık erdemleri de öğrenilmektedir (Bookchin, 2013b, s. 61). Bookchin bu projenin, yerel yönetimlerin ve ekonomisinin, bölgesel olarak “karşılıklı bağımlılık ilişkisi” ilkesini benimsemesi açısından konfederalist olduğunu söyler. Bu proje, merkezi devlete tam anlamıyla bir meydan okuma olarak değerlendirilmekte ve ademi merkezîyetçi bir anlayışı savunmaktadır (Bookchin, 2013c, s. 206).

Radikal ekolojik yurttaşlık fikrinde müzakere anlayışı oluşturulan tüm politikalarda söz söyleme ve katılma edimlerini gerçekleştiren bir yurttaş profiline işaret etmektedir. Habermas kamusal alan tanımlamasında kamusal iradenin oluşumunu “müzakere etme süreci” olarak ifade etmektedir. Bu sürecin işleyişi müzakereci demokrasinin en önemli noktasıdır ve meşruluğu ya da konsensusu sağlamanın temel dayanağıdır. Habermas bireylerin, söylemsel iradenin oluşum süreçlerine katılmalarının önemli olduğunu vurgular ve “iletişimsel eylemin” bireyin kendi “yaşam dünyasından” bağımsız olamayacağını savunmaktadır (Eray, 2017, s. 324; Habermas, 2003, s. 378). Reclus ise Habermas'tan çok daha önce hegemonik olmayan bir iletişim biçiminin tasvirini yapmış ve bu iletişim biçimiyle bireylerin siyasal alana katılmalarını bir “özgerçekleştirme ve özgürleşme” olarak tanımlamıştır. Ona göre bireyin görece özerkliği ve sosyal ilerleyişe entegre olabilmesi için açık bir iletişim ile hiyerarşik olmayan bir örgütlenmenin varlığı gerekmektedir. Birey bu sayede sosyal ilerleyiş içinde iletişim kurabilecek ve hiyerarşik olmayan bir yapı içinde hem kolektif olanı hem de özgürleşim alanını keşfedebilecektir (Clark ve Martin, 2016, s. 78). Bookchin ise hiyerarşi ve tahakkümün ortadan kaldırılabilmesi için üçüncü ve özgür olan bir doğanın gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu üçüncü doğada müzakere ilkesi, eşitlik ve simetri normlarına uygun bir biçimde yapılmalıdır (Mutlu, 2008, s. 69). Toplumsal ekoloji projesinin odağı yurttaşlardır ve yurttaşların “doğrudan eylem” yapabilme kapasitesidir. Bu nedenle müzakere her an her yerde bulunabilir ve müzakereye herkes katılabilir (Biehl, 2016, s. 98).

Radikal ekolojik yurttaşlık anlayışı içinde incelenmesi gereken bir diğer düşünür, yeryüzü üzerinde yaşayan her canlının demokratik olan süreçlerin tamamında yer alması gerektiğini savunan Vandana Shiva'dır. Shiva'nın “yeryüzü demokrasisi” olarak adlandırdığı teorisinde,

yurttaşları yeryüzü ailesinin bir üyesi olarak görmektedir. Bu ailenin içinde tüm canlıların eşittir ve aileyi bir arada tutan temel öge "yeryüzü demokrasisidir". Shiva toplumun ve doğanın bağıny yeniden kurabilmek ve doğa ile barışabilmek için bu yeni demokrasiye ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (Shiva, 2006, s. 147). Bu demokrasi tüm yurttaşların katılımını sağlayan ve bununla birlikte insan dışı canlıların da temsil edilebildiği kapsayıcı bir katılımıcılığı içermektedir. Bu demokrasi yerel ve yaşayan ekonomiler üzerine inşa edilir ve bütüncül bir eşitlik anlayışına dayanır. En temel haklardan birisi tüm canlılığı kapsayan "yaşam hakkı" olarak ifade edilir. Bu demokrasi altında yaşayan yurttaşlar, ekolojik ilkeleri benimseyen yeryüzü yurttaşları olarak tanımlanmaktadır (Shiva, 2010, s. 22).

Radikal yaklaşımdaki toplum tahayyüllerinde yurttaş tanımlamaları, geniş bir katılımıcılık ve söz söyleme özgürlüğüne sahip olmakla birlikte, ekolojik ilkeleri taşıyan bir "ekolojik yurttaş" figürü betimlemektedir. Ekolojik toplum anlayışının temelleri, Antik Yunan'daki doğrudan demokrasi örneklerine dayanmakta ve ekolojik etik bir perspektif ile yoğrularak yeni bir toplum tasviri yapılmaktadır. Genel olarak devletsiz bir toplum tasviri yapılan radikal ekolojik yurttaşlık fikirlerinde, reformcu bir doğa anlayışından ziyade devrimci bir ekolojik anlayış benimsenmektedir.

Bu iki yaklaşım arasındaki temel farklar, ekoloji meselesinin kapitalist bir dünya sistemi içerisinde oldukça karmaşıklaşan bir konu haline geldiğinin göstergesidir. Liberal ekolojik yurttaş ve radikal ekolojik yurttaş fikirleri arasındaki farklılara baktığımızda ilk olarak karşımıza insan-doğa ilişkisine yaklaşımlarındaki farklılık ortaya çıkmaktadır. Liberal görüşün insan-merkezciliğe karşı çıktığı birçok nokta bulunmakla birlikte doğa-merkezci bir yaklaşım benimsemediklerini söylemek mümkündür. Birçok noktada ekolojik meselelere yaklaşımlar insan sağlığını önceleyen bir duruşu ortaya çıkarmaktadır ve bu bazı açılardan bakıldığında yanlış değildir.⁶ Liberal ekolojik yurttaşlık fikrinde doğa ahlakın bir öznesi olarak ele alınmamaktadır. Radikal yaklaşımlar ise net bir biçimde doğa-merkezci ve holistik bir anlayışa sahip olduğunu vurgular. Fourier'in doğanın emirlerine uygun yaşam tasviri, Bookchin'in doğa üzerindeki hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerini sonlandırmayı hedefleyen toplumsal ekoloji projesi ve Reclus'un ekolojik etiği önceleyen yurttaş anlayışı doğa-merkezci yaklaşıma örnek olarak gösterilebilir. Her iki yaklaşım açısından baktığımızda doğanın bir yok oluşa gittiği ve bunun temel sebebinin insan etkinlikleri olduğu kabul edilmektedir. Öte yandan iki yaklaşım da bu krizin önüne geçebilmek için toplumsal bir bilinç yaratmanın önemli bir nokta olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu önemli noktanın temel aktörü olarak karşımıza 'yurttaşlık anlayışları' çıkmaktadır.

Çevresel yurttaşlık ile ekolojik yurttaşlık arasındaki farklılığa değinen Humphreys, çevresel yurttaşlığın alansal ve sözleşmeden doğan sorumluluklar sınırlandırıldığını, ekolojik yurttaşlığın ise sözleşmeden doğmayan fakat ekolojik ayak izi gibi etkilere dayanan sorumluluklar getirdiğini savunmaktadır (Humphreys, 2009, s. 173). Ekolojik sorunlara bir çözüm olarak önerilen ekolojik yurttaşlık anlayışlarındaki farklılıklardan en önemlisi, sorunun sistem içinde nasıl çözülebileceğini ilişkin olarak getirilen bakış açılarıdır. Liberal yaklaşımda

⁶ Bu noktada doğa etiğine ilişkin olarak Aldo Leopold'un çalışmalarına göz atılabilir. Leopold yeryüzü etiği kavramını tanımlamaktadır. Ona göre insanı insan dışı varlıklardan ayıran en önemli unsur insanın kendini diğer varlıklar için de ve diğer varlıklara karşı sorumlu olduğunu idrak ettiren niteliklerdir. Yeryüzü üzerindeki türler arasında ahlaki sorumluluğa sahip olan tek tür insan olarak görülmektedir. Bu tartışma doğanın ahlaki özne olarak ele alınıp alınmaması ve etiğin boyutu noktasında yürütülmektedir (Özer, 2018, s. 84).

kapitalist sistem içinde ve liberal demokrasiler ile birlikte bu sorunun çözülemeyeceğini kabul eden görüşler olmakla birlikte, doğrudan sistemi dışlayan bir yaklaşım bulunmamaktadır. Temel öneri olarak karşımıza liberal demokrasiye bir alternatif olarak müzakereci demokrasi modeli ile ekolojik sorunların çözümüne ilişkin karar süreçlerinin bir değişimi hedeflenmekte ve "ekolojik yurttaşların" bu müzakereye katılımları savunulmaktadır. Bununla birlikte ekolojik bir dönüşüm için devlete ve kurumlara önemli roller düşmektedir. Radikal ekolojik yurttaşlık fikrinde ise sert bir sistem eleştirisi yapılmakta, sistemin tamamen dönüştürülmesi ve devletin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.

Liberal yaklaşımda sistem içindeki toplumsal dönüşümle ilgili olarak birçok riskin bulunduğu kabul edilmekte ve buna ilişkin olarak bazı önerilerde bulunulmaktadır. Dobson mali özendirme yoluyla yurttaşları ekolojik davranmaya zorlamanın bir bilinç dönüşümü yaratmadığını savunmaktadır. Dobson'a göre buradaki temel motivasyon ekolojik değerlerden ziyade kâra dönüşerek ekolojik bilinç hedefini köreltebilir (Dobson, 2016, s. 226). Eko-marksist bir düşünür olan John Belamy Foster'a göre kapitalist sistemin koşulları altında teşvik edilen "ekolojik iyileştirme" uygulamalarının daha fazla piyasalaşmaya ve kâra yol açmaktadır (Foster, 2006, s. 250). Liberal teorilerde, bugün ekonomik hak ve özgürlükler adı altında yapılan uygulamaların, ekolojik maliyetleri görmezden geldiği savunulmaktadır. Bu ekolojik maliyetlerin yaratacağı etkilerin, ekonomik maliyetlerden daha yıkıcı sonuçlar yaratacağı açıktır. Bugün oluşturulacak bir politikada öncelikli olarak ekolojik etkilerin gözetilmesi ve bu etkilere yönelik önleyici kararların oluşturulması gerekmektedir (Scruton, 2006, s. 8). Radikal görüşte ise piyasalaşmanın ve transnasyonal şirketlerin arttığı bir dünya sistemi içinde ekolojik sorunların çözümü oldukça zor ve çelişkiler içeren bir durum yaratmaktadır. Kovel'e göre ne kadar radikal reformlar yapılırsa yapılsın kapitalist sistem ekolojik dengeyi sermaye yoluyla yine bozacaktır (Kovel, 2017 s. 118).

5. Sonuç

"Ekolojik yurttaşlık" kavramı, esas olarak, ekolojik krize karşı mücadele edebilmek için bilinç yükselten, ekolojik etik kaygıları bulunan ve erdemli bir yurttaş profilini anlatmaktadır. Bu anlamlarıyla birlikte ekolojik yurttaşlık, ekolojik talepler ile yurttaşlık pratiğini harmanlayarak, toplumsal olanı dönüştüren bir niteliğe sahiptir. Bu dönüşüm ile birlikte kamusal-özel alan ayrımlarını yıkar, ekolojik erdemleri içeren bir sivil toplum anlayışını savunur ve ekolojik kararlara ilişkin olarak tüm yurttaşların katılımını önemseyen bir müzakereden bahseder. En genel tanımı ile ekolojik yurttaşlık, bir özne olarak doğaya ait talepleri, yurttaşlıktaki temel edimler olan hak, ödev ve sorumluluklar ile demokratik süreçle ilişkin talepleri bir araya getiren ve tüm bunlara ekolojik perspektifi katarak kapsamalarını genişleten bir yurttaşlık anlayışıdır.

Liberal ekolojik yurttaşlık fikirleri ile yurttaşlığın ekolojik bir dönüşümü ile devletin de ekolojik bir dönüşümünün sağlanması öngörülmektedir. Bu görüşlere göre devletin dönüşümü, kurumların da dönüşümünü zorunlu kılmaktadır. Liberal ekolojik yurttaşlığın çelişkisi piyasa sistemi içerisinde tüm bu dönüşümlerin ne kadar etkili olacağı ile ilgilidir ve liberal ekolojik yurttaşlık fikirleri içinde bu çelişki de eleştirilmektedir. Piyasaların, yurttaşlığın ekolojik bir dönüşümünü kabul edebilmeleri için yeni bir kâr alanı yaratacağının kaçınılmaz olduğunu vurgulayan liberal anlayışta, bu durumun önüne geçmek için etkin bir çözüm önerisi yer almamaktadır. Ekolojik yurttaşlık fikrinin sadece toplumsal alana ilişkin olan tanımlamasının

yanında, ekonomik alandaki etkinliğine ilişkin bir öngörüsü bulunmamaktadır. Toplumu tüketime sürekli güdüleyen bu sistemde vurgulanan bir diğer konu da bireyselleşme ve aslında yalnızlaşmadır. Bireyselleşmenin bu derece arttığı bir dünyada yurttaşların demokratik siyasetten uzaklaşmaları riski oldukça yüksektir. İklim değişikliği gibi müşterek bir konuda uzlaşımın sağlanabilmesi daha kolay gibi görünse de devletlerin piyasa sistemiyle hareket ettiği bir dünyada bunu "yurttaş" bağı ile kurmak oldukça zordur.

Radikal yaklaşımdaki ekolojik yurttaşlık fikrinin temelinde “kolektiflik” unsuru vardır ve bu unsur üzerine kurulu bir yaşam biçimi tasvir edilmektedir. Bu kolektifliğin en önemli değeri “karşılıklı bağımlılık” ilişkisinin kurulmasında yatmaktadır. Reclus ve Fourier açısından baktığımızda, yaşadıkları çağın çok ötesinde olan filozofların oluşturduğu toplum tahayyüllerindeki yurttaş tanımlamalarında yer alan ekolojik etik ilkeler, bugün var olan ekolojik hareketlerde referans gösterilmektedir. Bookchin’in toplumsal ekoloji projesindeki yurttaş, mücadeleci, doğrudan eylemi yapabilen ve hiyerarşi ve tahakkümün karşısında duran bir profil olarak betimlenmektedir. Bookchin’in bu yaklaşımı rasyonel otorite biçimlerinin reddine kadar varan bir tutumu içerme riski taşımaktadır. Öte yandan yurttaşların devlet ile mücadele biçiminde sınıfsal ayrımı ele almaz. Bu yönüyle sistemin eşitsizlikleri içinde derinleşen sınıfsal eşitsizliklerin mücadele biçimlerinin farklı olabileceğini göz ardı etmektedir.

Radikal ekolojik yurttaşlık fikrinin, mevcut yurttaşlık tanımlarının ekolojik bir dönüşümünü gerçekleştirme ciddi, kitlesel ve uzun bir mücadeleyi gerektirmektedir. Ekolojik krizin bugünkü durumu ise uzun bir süreçte değil aksine olabildiğince hızlı bir süreçte çözüme ihtiyaç duymaktadır. Bugün devletleri bu çözüm konusunda baskılayabilecek birçok hareket bulunmaktadır. Yerel ve küresel ağlar ile birbirine bağlı olan ekolojik topluluklar, ekolojik meseleleri önemseyen, “adil gıda” anlayışını savunan gıda toplulukları ve gıda üretici-tüketici kooperatifleri, doğa yıkımlarına karşı kendiliğinden yurttaş inisiyatifleri ile oluşturulan eylem grupları gibi oluşumlar, devletleri ekolojik politikalara yönlendirebilecek talepleri dile getirmektedirler. Bir diğer önemli örnek de 2018 yılında 15 yaşındaki Greta Thunberg’in çağrısı ile başlayan Fridays For Future eylemidir. Bu küresel eylem ile dünyanın birçok ülkesinden çocuklar fosil yakıtların azaltılması ve iklim değişikliğine ilişkin politikaların uygulanması için cuma günleri okul grevi yaparak devletleri harekete geçirmeyi hedeflemektedirler. Bu hareketlerin her biri kendi içlerinde ekolojik erdemler taşıyan ve iki yaklaşımda tasvir edilen ekolojik yurttaşlık profilini çizen ve sorumlu bir yurttaşlık bilinciyle bir araya gelmiş bireylerden oluşmaktadır.

Bugün ekolojik bir dönüşüm için, etkili ve gerçek anlamda sürdürülebilir bir ekonomik düzen inşa ederek, katılımcı bir demokrasi anlayışı oluşturmak, kısa vadeli çözümlerden uzaklaşarak daha bütüncül ve önleyici çözümlere odaklanmak ve küresel ekonominin yarattığı tüm eşitsizlikleri aşamalı olarak ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bu gereksinimlerin gerçekleştirilmesi için yurttaşlık kavramının “aktif ve etkili yurttaş” olma özelliği öne çıkmaktadır. Yurttaşlar sadece mevcut siyasal sisteme katılımdan öteye giderek, siyasal sistemi dönüştürebilecek tüm dinamikleri taşımaktadırlar. Ekolojik yurttaşlık kavramı bu dinamikler üzerine odaklanmaktadır. Ekolojik yurttaşlar yukarıda sayılan maddelerin bilinci ile sistemin dönüşmesinde başat rolü oynayabilecek bir aktördür.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. (2010). *Ulus-devlet ya da halkın egemenliği*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Alkan, Y. S. (2018). Gizli demokrasi: temsili demokrasi krizi ve doğrudan demokrasi talebi arasındaki ilişkiye yönelik bir görüş [Özel Sayı]. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 18, 23-43. <https://doi.org/10.25294/auibfd.463390>
- Barry, J. (1996). *Green political theory: nature, virtue and progress* (Unpublished doctoral dissertation). Department of Politics University of Glasgow, Scotland.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme* (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı.
- Bell, D. (2005). Liberal environmental citizenship. *Environmental Politics*, 14(2), 179-194. <https://doi.org/10.1080/09644010500054863>
- Biehl, J. (2016). *Toplumsal ekoloji siyaseti* (Çev. E. Eren). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (2013b). *Özgürlüğün ekolojisi* (Çev. M. K. Coşkun). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (2013c). *Toplumu yeniden kurmak* (Çev. K. Şahin). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (2014). *Kentsiz kentleşme yurttaşlığın yükselişi ve çöküşü* (Çev. B. Özyalçın). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Boratav, K. (2004). *Tarımsal yapılar ve kapitalizm*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Brubaker, W. R. (2008). Fransa ve Almanya'da göç, vatandaşlık ve ulus-devlet: karşılaştırmalı bir tarihsel çözümleme. A. Kadioğlu (Ed.), *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara içinde* (s. 55-92). İstanbul: Metis Yayınları.
- Clark, J. ve Martin, C. (2016). *Anarşi, coğrafya ve modernite* (Çev. O. Yener ve M. Devres). İstanbul: Can Yayınları.
- Conferences of Parties 21. (2015). *Adoption of the Paris Agreement*. Retrieved from <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/109.pdf>
- Crane, A., Matten, D. and Moon, J. (2008). Ecological citizenship and the corporation. *Organization & Environment*, 21(4), 371-389. <https://doi.org/10.1177/1086026608326075>
- Çebi, S.S. (2008). Çağdaş yurttaşlık kavramı ve liberal paradigmanın sonu. *Birikim Dergisi*. Erişim adresi: <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/642/cagdas-yurttaslik-kavrami-ve-liberalparadigmanin-sonu#.WYGck0Ty1s>.
- Çıvgın, H. (2011). *Charles Fourier: kuramı ve ekolojik kriz ortamında bir eko-filozof olarak okunabilme imkânları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çoban, A. (2018a). *Ekolojik ihtilaflar ve kapitalizm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çoban, A. (2018b). Oikos'un polis'e sızma girişimi ekolojik yurttaşlık. *Birartbir Forum*. Erişim adresi: <https://birartbir.org/ekoloji/49-ekolojik-yurttaslik>
- Dean, H. (2001). Green citizenship. *Social Policy & Administration*, 35(5), 490-505. Retrieved from <http://www.blackwellpublishing.com/journals/SPOL>.
- Dobson, A. (1999). Ecological citizenship: A disruptive influence? In C. Pierson and S. Tormey (Eds.), *Politics at the Edge. Political Studies Association Yearbook Series* (pp. 40-62). London: Palgrave Macmillan.
- Dobson, A. (2003). *Ecological citizenship and the environment*. Oxford: Oxford University Press.
- Dobson, A. (2006). *Citizenship*. In A. Dobson and R. Eckersley (Eds.), *Political Theory and the Ecological Challenge* (pp. 216-231). UK: Cambridge University Press.
- Dobson, A. (2007). Environmental citizenship: towards sustainable development. *Sustainable Development*, 15, 276-285. <https://doi.org/10.1002/sd.344>
- Dobson, A. (2016). *Ekolojizm* (Çev. C. Yücel). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

- Doyle, T. and Chaturvedi, S. (2011). Climate refugees and security: conceptualizations, categories, and contestations. In J. S. Dryzek, R. B. Norgaard and D. Schlosberg (Eds.), *The Oxford Handbook of Climate Change and Society* (pp. 1-12). UK: Oxford University Press.
- Dryzek, J., Downes, D., Hunold, C., Schlosberg, D. and Hernes, H. K. (2003). *Green states and social movements*. New York: Oxford University Press.
- Eker, S. (2016). Türkiye’de demokrasiyi yeni bir yurttaşlık anlayışıyla düşünmek: Tekno-bilimsel yurttaşlık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(1), 33-72. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002384
- Eray, Ş. (2017). Habermascı kamusal alan bağlamında yeni toplumsal hareketler. *İdeal Kent*, 8(21), 315-337. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/idealkent>
- Faber, D. R. and McCarthy, D. (2003). Neo-liberalism, globalization and the struggle for ecological democracy: linking sustainability and environmental justice. In J. Agyeman, R D. Bullard and B. Evans (Eds.), *Just Sustainabilities Development in an Unequality World* (pp. 38-63). UK: Earthscan Publications.
- Feldblum, M. (1999). *Reconstructing citizenship: the politics of nationality reform and immigration in contemporary France*. New York: Sunny Press.
- Foster, J. B. (2002). *Savunmasız gezegen* (Çev. H. Ünder). Ankara: Epos Yayınları.
- Foster, J. B. (2015). Marx ve doğanın evrensel metabolizmasında çatlak (Çev. A. Galip). H. Tanıttıran (Ed.), *Marx, Doğa ve Yıkımın Ekolojisi* içinde (s. 7-37). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Foster, J. B. (2006). *Emperyalizmin yeniden keşfi* (Çev. Ç. Çıdamlı). İstanbul: Kalkedon Yayın.
- Foster, J. B. ve Magdoff, F. (2014). *Her çevrecinin kapitalizm hakkında bilmesi gerekenler* (Çev. Ö. Aksakal). İstanbul: Patika Kitap.
- Fraser, N. (2004). Kamusal alanı yeniden düşünmek: gerçekte varolan demokrasinin eleştirisine bir katkı (Çev. M. Özbek ve C. Balcı). Özbek, M. (Ed.). *Kamusal Alan* içinde (s. 103-132). İstanbul: Hill Yayın.
- Garrard, G. (2016). *Ekoeleştiri-ekoloji ve çevre üzerine kültürel araştırmalar* (Çev. E. Genç). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Gerim, G. (2017). Çağdaş yurttaşlığı kavramak: temel yaklaşımlar, yeni boyutlar ve yeni bir yurttaşlık çerçevesi. *Sosyoloji Konferansları - Istanbul Journal of Sociological Studies*, 56, 150-177. <https://doi.org/10.18368/iusoskon.328508>
- Gıda ve Tarım Örgütü. (2019). *Gıda ve tarım örgütü 2019 yılı raporu*. Erişim adresi: <http://www.fao.org/resilience/resources/resources-detail/en/c/1187704/>
- Gibbon, E. (2019). *Roma İmparatorluğu ’nun gerileyiş ve çöküş tarihi* (Çev. A. Baltacıgil). İstanbul: Indie Yayınları.
- Giddens, A. (2013). *İklim değişikliği siyaseti* (Çev. E. Baltacı). Ankara: Phoenix.
- Gorz, A. (1995). Siyasal ekoloji: uzman erkine karşı öz sınırlama. *Birikim Dergisi*. Erişim adresi: <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4599/siyasal-ekoloji-uzmanerkine-karsi-ozsinirlama#.WbjKIrJJals> .
- Göktolga, O. (2013). Yeni siyaset ve ekolojik hareketler. *Birey ve Toplum Dergisi*, 3(1), 127-136. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/birtop/>
- Habermas, J. (2003). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü* (Çev. T. Bora ve M. Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (2004). *Öteki” olmak, “öteki’yle yaşamak* (Çev. İ. Ata). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hayward, T. (2006). Ecological citizenship: justice, rights and the virtue of resourcefulness. *Environmental Politics*, 15(3), 435-446. <https://doi.org/10.1080/09644010600627741>
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi* (Çev. M. Delikara Üst). Ankara: İmge Kitabevi.

- Hemmens, A. (2019). *The critique of work in modern French thought from Charles Fourier to Guy Debord*. Springer Press. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-12586-8>
- Humphreys, D. (2009). Environmental and ecological citizenship in civil society. *The international spectator*, 44(1), 171-183. <https://doi.org/10.1080/03932720802693101>
- Jonas, H. (1984). *The imperative of responsibility in search of an ethics for the technological age*. London: The University of Chicago Press.
- Kaboğlu, İ. (1996). *Çevre hakkı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kartal, F. (2016). Kadınların yurttaşlığı ve feminist kuram. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(3), 59-87. Erişim adresi: <https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/>
- Kaya, A. (2006). Yurttaşlık, azınlıklar ve çokkültürcülük. T. H. Marshall ve T. Bottomore (Ed.), *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* içinde (s. 95 – 132). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, Y. (2017). Paris Anlaşmasını iklim adaleti perspektifinden değerlendirmek [Özel Sayı]. *Uluslararası İlişkiler*, 14(54), 87-106. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/>
- Kolbert, E. (2014). *Altıncı yok oluş* (çev. N.Tümay). İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Kovel, J. (2017). *Doğanın düşmanı kapitalizmin sonu mu, dünyanın sonu mu?* (Çev. G. Koca). İstanbul: Metis Yayınları.
- Köse, İ. (2018). İklim değişikliği müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı imza süreci. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 55-81. <https://doi.org/10.18354/esam.329348>
- Kymlicka, W. (2004). *Çağdaş siyaset felsefesine giriş* (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Marshall, T. H. (2006). *Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar* (Çev. A. Kaya). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mazlum, S. C. (2019). *Küresel iklim politikaları. İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 16*. Ankara: İklimİN Projesi.
- McKibben, B. (2011). *Dünya* (Çev. E. Anıl). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Melo-Escrihuela, C. (2008). Promoting ecological citizenship: rights, duties and political agency. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 7(2), 113-134. Retrieved from <https://acme-journal.org/index.php/acme/article/view/799/0>
- Mutlu, A. (2008). *Ekoloji ve yönetim*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Oldfield, A. (2008). Vatandaşlık: doğal olmayan bir pratik mi? (Çev. C. Cemgil). Kadıoğlu, A. (ed.). *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara* içinde (s. 93-106). İstanbul: Metis Yayınları.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, toplum ve siyaset*. İstanbul: Odak Yayınları.
- Özer, M. (2018). "Niçin doğayı korumalıyım?" sorusuna iki olası yanıt. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, (25), 519-533. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/flsf>
- Phillips, C. (2005). Cultivating practices: saving seed as green citizenship? *Environments Journal Volume*, 33(3), 37-49. Retrieved from <https://go.gale.com/>
- Poggi, G. (2011). Yurttaşlar ve devlet: geçmişe bakış ve muhtemel gelecek (Çev. G. Aksay). Q. Skinner ve B. Stráth (Ed.), *Devletler ve Yurttaşlar* içinde (s: 38-52). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Purcell, M. (2003). Citizenship and the right to the global city: reimagining the capitalist world order. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(3), 564-590. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00467>
- Reclus, E. (2016). *Vegan ve anarşi* (Çev. A. Karaduman). İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.
- Reyhan, H. (2010). Ekolojik emperyalizm kuramına giriş: biyopolitik bir kavramsallaştırma. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 5(14), 64-103. Erişim adresi <http://www.msydergi.com/>

- Rockström, J. and Klum, M. (2015). *Big world small planet*. New Haven and London: Yale University Press.
- Sáiz, A. V. (2005). Globalisation, cosmopolitanism and ecological citizenship. *Environmental Politics*, 14(2), 163-178. <https://doi.org/10.1080/09644010500054848> .
- Sassen, S. (2002). *Towards post-national and denationalized citizenship*. Londra: Sage Publications
- Scruton, R. (2006). Conservatism. In A. Dobson and R. Eckersley (Eds.), *Political Theory and the Ecological Challenge* (pp. 8-20). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shiva, V. (2006). *Çalınmış hasat* (Çev. A. Saysel). İstanbul: BGST Yayınları.
- Shiva, V. (2010). *Adalet, barış ve sürdürülebilirlik yeryüzü demokrasisi* (Çev. E. Gen). İstanbul: BGST Yayınları.
- Springer, S. (2018). Anarşizm ve coğrafya: anarşist coğrafyanın kısa bir şeceresi (Çev. M. A. Toprak). *Düşünme Dergisi*, 6(12), 38-52. Erişim adresi: <http://www.possible.com/>
- Steenbergen, B. (1994). Towards a global ecological citizen. In B. V. Steenbergen (Ed.), *The Condition of Citizenship* (pp.141-152). London: Sage Publications.
- Şenel, A. (2014). *Siyasal düşünceler tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tan Gülcan, D. (2018). Ekolojik kriz karşısında devletin rolü üzerine ideolojik bir tartışma. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 15(59), 49-63. Retrieved from <https://www.jstor.org/>
- Tekeli, İ., Kahraman, H. B., Keyman, E. F. ve Sarıbay, A. Y. (1998). *Katılımcı demokrasi, kamusal alan ve yerel yönetim*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Tokar, B. (2014). *İklim adaletine doğru* (Çev. S. Ata). Öteki Yayınevi, İstanbul.
- Turner, B. (2008). Bir vatandaşlık kuramının anahatları (Çev. C. Cemgil). A. Kadioğlu (Ed.), *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara* içinde (s. 107-139). İstanbul: Metis Yayınları.
- Uslu, A. (2015). Sosyalist düşüncenin kaynakları: Büyük Britanya ve Fransa’da işçi hareketlerinin başlangıcı ve ütopya düşüncesi (1800-1830). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 35-63. <https://doi.org/10.16987/ausbf.47816>
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- World Wide Fund for Nature. (2014). *Yaşayan Gezegen Raporu 2014*. Erişim Adresi: http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/ygr_2014_ozet.pdf
- Yalçınkaya, A. (2013a). Yunan uygarlığı içinde polis ve siyaset. M.A. Ağaoğulları (Ed.), *Batı’da Siyasal Düşünceler* içinde (s. 19-90). İstanbul: İletişim.
- Yalçınkaya, A. (2013b). Reform ve Rönesans. M.A. Ağaoğulları (Ed.), *Batı’da Siyasal Düşünceler* içinde (s. 289-318). İstanbul: İletişim.

RETHINKING CITIZENSHIP: AN ASSESSMENT OF THE ECOLOGICAL CITIZENSHIP

EXTENDED SUMMARY

Purpose of Study

This study aims to provide an overview of the definition of and debates over ecological citizenship and to classify definition of ecological citizenships.

Literature

The literature argues that we have many opportunities to prevent ecological crises. One of the most important opportunities is the increased the ecological awareness in society. In order to solve ecological problems, holistic approach is more important than short term and local scaled approaches. This sort of a holistic approach therefore requires contemplating on a new idea of citizenship. This new idea of citizenship stems from the argument that we, the humans, are the responsible agents for ecologic deterioration, thus we ought to increase the level of our awareness of ecological problems to a certain extent. In this sense, ecological citizenship approach can be regarded as one of the best ways of increasing the ecological awareness in democratic and open societies. Ecological citizenship emphasis on rights not only on duties and it combines responsibilities towards society and nature with consciousness of citizenship and ecological awareness. The scholarly literature on ecological citizenship principally focuses on the need for increasing the level of political participation with regard to developing new policies and regulations in terms of ecological issues. It is mainly offered by leading scholars that the severe impacts of ecological crisis should be mitigated by adopting the idea of ecological citizenship. This study examines the discussion of the literature concerning the ecological citizenship.

Methodology

This study which focuses on theoretical and analytical political science / philosophy is a qualitative and descriptive study. The concept of ecological citizenship was examined by the theoretical and analytical method; in addition to historical analysis, it was also analyzed and examined by primary and secondary sources and concept of ecological citizenship was classified by comparison method.

Results and Conclusions

As a result of this study, theoretical studies on ecological citizenship were classified into two approaches and named as liberal ecological citizenship and radical ecological citizenship. In terms of both approaches, it is accepted that nature is going into extinction and the main reason for this is human activities. On the other hand, both approaches point out that creating ecological awareness is a key point to prevent the ecological crisis. The main reason for the

classification of approaches as liberal is due to the defense of the green transformation of the state rather than the change of the system. In the liberal approach, the idea of ecological citizenship addresses an ecological transformation of states, democracy and institutions as well as an ecological perspective of citizenship. Since the destruction caused by the crisis can affect all humanity, it is common opinion in the definitions discussed above that everyone takes joint responsibility for the solution of the crisis and participates in the decisions regarding the crisis. Therefore, the nature of liberal democracy will be insufficient to resolve the crisis. For this reason, it is argued that there should be a deliberative democracy that will be realized with the participation of all actors to solve the crisis. The main reason for the classification of approaches as radical is due to the criticism of the capitalist system and advocate a total change of society. In radical approaches, the grassroots of the ecological society are based on the examples of direct democracy in Ancient Greece. Radical ecological citizenship depicts a new society with relies on ecological ethical perspective and argues for stateless society. Thus the understanding of radical ecological citizenship argues for revolutionary ecological approach rather than a reformist ecological approach.